

2

Zandwinning, natuur- en recreatieontwikkeling,
Bosscherwaarden, Wijk bij Duurstede

Inrichtingsplan Bosscherwaarden

Colofon

Betreft:	Zandwinning, natuur- en recreatieontwikkeling Bosscherwaarden, Wijk bij Duurstede INRICHTINGSPLAN BOSSCHERWAARDEN
Initiatiefnemer:	Rijndelta Groep BV / Bosscherwaarden BV Koningslaan 60 3583 GN, Utrecht +31(0)6-51050408 / +31(0)85-1302187 www.bosscherwaarden.nl
Toelichting:	 Sinds lange tijd is bekend dat zich in het uiterwaardengebied De Bosscherwaarden een dik pakket pleistoceen zand heeft afgezet in de periode dat Nederland nog onderdeel was van een poolwoestijn. Dat zand, van zeer hoge kwaliteit, is hard nodig bij de geplande en noodzakelijke bouw van 750.000 woningen in Nederland de komende 10 jaar. Rijndelta Groep BV is voornemens dit zand te winnen en over water te transporteren naar de locaties waar de woningbouw gepland is. In diezelfde periode wordt Bosscherwaarden op duurzame wijze getransformeerd van een gebied met zeer beperkte biodiversiteit naar natuurgebied met een verhoogde natuur-recreatieve waarde.
Dit document:	Dit Inrichtingsplan Bosscherwaarden beschrijft de wijze waarop het gebied Bosscherwaarden weer wordt ingericht tijdens en na de ontzanding en verondieping. De uiteindelijke inrichting van het gebied is in september 2016 afgerond door bureau Strooming in samenwerking met Arcadis, Royal Haskoning DHV [1] en initiatiefnemer. Die eindinrichting is tot stand gekomen (1) op basis van een met de gemeente Wijk bij Duurstede overeengekomen Programma van Eisen en Wensen [2] en (2) met betrokkenheid van een klankbordgroep waarin vertegenwoordigers van betrokken overheden, natuur- en milieubeweging, eindbeheerder Staatsbosbeheer en bewonersgroepen zitting hadden. Uitgangspunt bij vaststellen van de eindinrichting Bosscherwaarden was dat het niet alleen moest passen binnen het vigerend beleid inzake de inrichting van het landelijk gebied, maar dat het ook zoveel mogelijk eisen, wensen en verwachtingen zou moeten bevatten van alle betrokkenen en toekomstige bezoekers van het gebied.
Status van dit document:	Voorliggend Inrichtingsplan Bosscherwaarden is gebaseerd op de in 2016 geaccordeerde eindinrichting, en is tevens geactualiseerd op basis van nieuwe inzichten met betrekking tot inrichting van het landelijk gebied. Er vindt momenteel onder andere in het kader van de Groene contour en het Natuurbeheerplan 2022 van de Provincie Utrecht [3] nog discussie plaats over de vraag welke natuur- en landschapsdoelen worden nagestreefd in geselecteerde gebieden. Mede daarom bestaat het voornemen om zodra de inrichtingswerkzaamheden van start gaan in Bosscherwaarden een 'expert group' samen te stellen die binnen de kaders van de voortschrijdende beleidsontwikkelingen nogmaals checkt of alle detailspecten met betrekking tot eindinrichting en gebruik van Bosscherwaarden nog in overeenstemming zijn met op dat moment vigerend beleid.
Publicatiedatum:	December 2021

Inhoud

Voorwoord.....	5
1 De Bosscherwaarden anno 2022	6
1.1 Introductie van het plangebied	6
1.2 De geschiedenis van Bosscherwaarden	6
1.3 Het huidige gebruik van de Bosscherwaarden	8
1.4 Huidige natuurwaarden Bosscherwaarden	10
1.5 Waterstanden en overstromingen	14
1.6 Kernkwaliteiten van het rivierenlandschap	15
2 Inrichtingsplan: procesbeschrijving 2014-2021	17
2.1 Samenwerkingsovereenkomst met gemeente Wijk bij Duurstede	17
2.2 Afstemming van wensen met betrokkenen	17
2.3 Eisen, wensen en zorgen geïnventariseerd	17
2.4 Ontstaanswijze Inrichtingsplan	18
2.5 Van wensenlijst naar drie schetsen	19
2.6 Opstellen van de definitieve contouren van de inrichting	19
3 Beleidscontext voor de herinrichting	20
3.1 Gemeente Wijk bij Duurstede	20
3.2 Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden	22
3.3 Provincie Utrecht	23
3.4 Rijkswaterstaat	27
4 Uitgangspunten voor inrichting Bosscherwaarden	29
4.1 Wensen voor de inrichting van de Bosscherwaarden	29
4.2 Drie inrichtingsschetsen	31
4.2.1. De Bosscherwaarden inrichtingsvariant 1: <i>variant Geul</i>	32
4.2.2. De Bosscherwaarden inrichtingsvariant 2: <i>variant Lappendeken</i>	33
4.2.3. De Bosscherwaarden inrichtingsvariant 3: <i>variant Weids</i>	34
5 Definitieve keuze inrichting Bosscherwaarden	35
5.1 Ontwikkeling eerste concept en eindversie	35
5.2 Toelichting op de overeengekomen inrichting Bosscherwaarden	38
5.3 Instellen van een expert group Inrichting en Beheer	38
5.4 Inpassen van burgerinitiatief BosscherMEERwaarden	38
6 Nadere toelichting op het Inrichtingsplan	39
6.1 De toekomst van Bosscherwaarden	39
6.2 Bosscherwaarden: weids en open landschap	39
6.3 Bosscherwaarden: ontwikkeling van een ooibos	39
6.4 Aansluiten bij platform Smart Rivers	40
6.5 Aanvullende wensen van de provincie Utrecht	40
6.6 Bewoning en Steenfabriek	41
6.7 Mogelijke vormen van recreatie en educatie in Bosscherwaarden	41
6.8 Ecologische Waarden van de riviernatuur	42
6.9 Potentiële ecologische waarden van het Bosscherwaarden gebied	44
6.10 Particulier natuurbeheer in Bosscherwaarden	45
Bijl 1. Oorspronkelijk overzicht van inrichtingsvisies	47
Bijl 2. Literatuur / referenties	49

Voorwoord

Bosscherwaarden BV is een bedrijf dat gebieden herinricht tot toegankelijke natuur, door middel van zandwinning, gevolgd door verondieping met schone land- en waterbodem. Het voornemen is om invulling te geven aan het plan van overheden om het gebied Bosscherwaarden in te richten tot natuur en natuurgerelateerde recreatie. Dit gebeurt innovatief en duurzaam, met oog voor de omgeving. De financiering van alle activiteiten zal plaatsvinden door Bosscherwaarden BV.

Dit initiatief sluit aan bij de visie Rivierfront van gemeente Wijk bij Duurstede [4] en zal een aanzienlijke bijdrage leveren aan realisatie van de afspraken die in het Akkoord van Utrecht door o.a. provincie, LTO Noord en terrein behorende natuurorganisaties zijn gemaakt over de gewenste natuurontwikkeling [5]. In dit Inrichtingsplan staat beschreven hoe de uiterwaard Bosscherwaarden er in de toekomst uit gaat zien na de privaat gefinancierde ontzanding en natuurontwikkeling.

Bosscherwaarden BV heeft in overleg met provincie en gemeente bij de besluitvorming over de definitieve inrichting gekozen voor een interactieve aanpak. Omwonenden, belanghebbenden en andere geïnteresseerden hebben deelgenomen aan informatiebijeenkomsten en hebben actief meegedacht over de uiteindelijke inrichting. Voorliggend plan is daarvan het resultaat.

In dit Inrichtingsplan Bosscherwaarden wordt concreet de inrichting van het gebied beschreven tot het moment waarop het feitelijke beheer wordt gestart.

Het doel van het Inrichtingsplan is om alle betrokkenen te informeren over de procedures, uitgangspunten, richtlijnen en randvoorwaarden die van toepassing zijn op de inrichting van het terrein. Dit plan bevat ook informatie over de wijze waarop in de fase van eindinrichting nieuwe inzichten mbt natuurinrichting alsnog kunnen worden ingepast.

Voorliggend plan bevat samengevat de volgende informatie:

- Gedetailleerde beschrijving van het plangebied: de historie, de huidige situatie, overzicht van eigenaren en beschrijving van gebruikers;
- De huidige natuurwaarden en kernkwaliteiten van Bosscherwaarden;
- De totstandkoming van dit plan, beschrijving van het gevolgde open planproces, de inventarisatie en verwerking van eisen en wensen met betrekking tot de inrichting;
- Een beschrijving van betrokken overheden en het vigerend beleid met betrekking tot inrichting Bosscherwaarden;
- Presentatie van de uitgangspunten voor herinrichting, met inbegrip van een beschrijving van drie varianten die besproken zijn met betrokkenen;
- Presentatie van de definitieve eindinrichting, met nadere toelichting op huidige bewoning, recreatie, ecologische waarden en mogelijkheden voor particulier beheer van deelterreinen;
- Beschrijving van de wijze waarop nieuwe inzichten in de eindinrichtingsfase alsnog verwerkt kunnen worden

Op pagina's 36 en 37 van dit plan is een gedetailleerde tekening opgenomen van de overeengekomen eindinrichting van het gebied.

1 De Bosscherwaarden anno 2022

Dit hoofdstuk presenteert het plangebied Bosscherwaarden, gaat kort in op de geschiedenis van het gebied, gevolgd door een overzicht van kernkwaliteiten, eigenaren van percelen, huidige gebruikers en bestaande natuurwaarden.

1.1 Introductie van het plangebied

Het plangebied Bosscherwaarden is circa 130 hectare groot en ligt in de uiterwaarden van de Lek in de gemeente Wijk bij Duurstede. Het wordt begrensd door de Lekdijk-west en het Amsterdam-Rijnkanaal, aan de westkant grenst het aan de Moersbergse waard.

Het gebied is overwegend in eigendom van een aantal particulieren, daarnaast zijn Staatsbosbeheer en Het Utrechts Landschap eigenaar van een aantal percelen (samen circa 32 hectare). Circa 87 ha is in agrarisch gebruik, er liggen langs de randen die niet ontzand gaan worden enkele percelen natuur die behouden blijven en twee historische ontzandingsplassen (9 ha). De steenfabriek Bosscherwaarden fungeert als oriëntatiepunt, op het hooggelegen terrein staan tevens enkele woningen, het geheel wordt ontsloten met een smalle toegangsweg.

Satellietbeeld van de Bosscherwaarden (google earth)

1.2 De geschiedenis van Bosscherwaarden

De Bosscherwaarden is geen maagdelijk landschap meer, maar in het verleden intensief gebruikt voor de winning van klei voor de keramische industrie en voor dijkenbouw. Het terrein is nadien weer geschikt gemaakt voor landbouwkundig gebruik, waarbij zand en baggerspecie is gebruikt. Er is in de zeventiger jaren ook zand gewonnen, waarna de 18 meter diepe gaten deels zijn opgevuld met verontreinigde baggerspecie en bouw- en sloopafval.

De omgeving van de Bosscherwaarden veranderde flink mee. In de dertiger jaren van de vorige eeuw is de Bosscherwaarden doorsneden door het Amsterdam-Rijnkanaal. Daarvóór werd in de 19e eeuw de rivier stroomopwaarts van Wijk bij Duurstede verlegd, om de bochten af te snijden. Het overstromingsgebied van de rivier werd door bedijking vanaf de Middeleeuwen beperkt tot de ruimte tussen de rivier en dijk; het gebied dat we nu de uiterwaarden noemen. De bedijking is na 1122 op gang

gekomen, dit is af te leiden uit het feit dat langs de Kromme Rijn de dijken ontbreken. De Rijn was tot 1707 zelfs de belangrijkste tak van de Nederlandse Rijndelta.

Wijk bij Duurstede rond 1800, met oude meanderbochten met blote zanden en ooibossen stroomopwaarts van de stad en met de Wijcker waard en Poels Waard ter hoogte van de tegenwoordige Bosscherwaarden. Fragment van de kaart van Nederrijn en de Leckstroom, door J. Engelman en F.W. Conrad, omstreeks 1789- 1793

Tot de jaren '60 van de vorige eeuw was de Nederrijn een vrij afstromende zandrivier. Er was sprake van een slingerende loop met zandbanken in de binnenbochten. Slechts plaatselijk lagen kleine eilanden en zandplaten die omringd waren door korte nevengeulen. De Nederrijn was hier relatief makkelijk te kanaliseren en al ruim voor de grote normalisatiewerken vanaf 1850 waren alle eilanden en veel zandbanken uit de rivier verdwenen. Door de normalisatie werd de loop van de rivier vastgelegd. Doorgaans werden zandbanken en eilanden door langsdammen en kribben met het land verbonden om zo opzanding en verlanding van geulen erachter te versnellen. Op sommige plaatsen bleven restanten van oude geulen zichtbaar. Op oude kaarten van de 19e eeuw is ook in de Bosscherwaarden zo'n oude restgeul te zien.

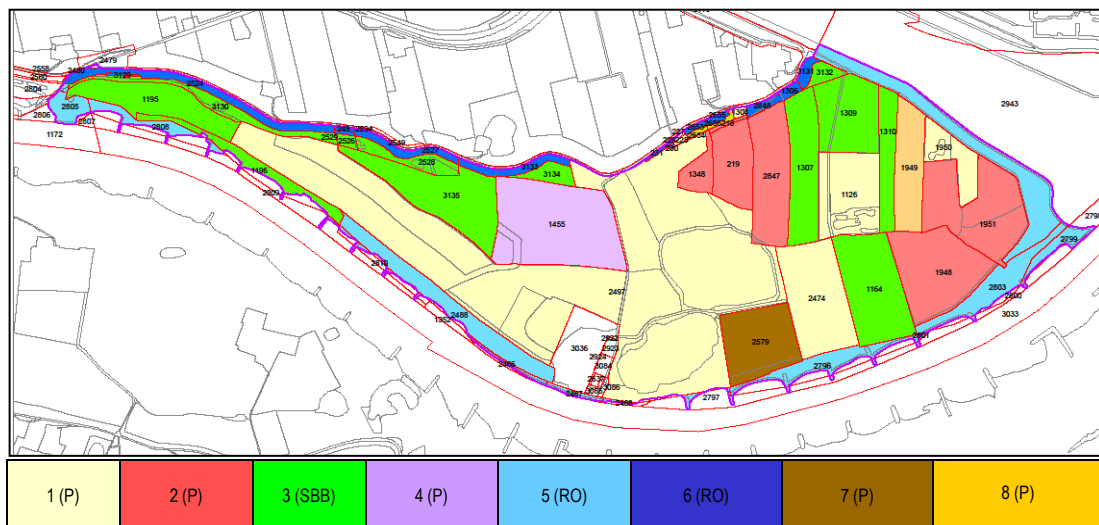
Door de jaarlijkse overstromingen van de rivier is er in de uiterwaarden eeuwenlang zand en klei afgezet, met als gevolg dat de uiterwaarden gaandeweg ophoogden. Dit werd door de rivierwerken en de aanleg van zomerkades versterkt. Door de aanwezigheid van deze klei in de ondergrond vond in de uiterwaard, net als op vele andere plekken in het rivierengebied, vanaf het eind van de 19e eeuw kleiwinning plaats en werden er steenfabrieken gevestigd. Kenmerkend voor de Rijn is dat relatief veel uiterwaarden al vroeg met zomerkades werden omgeven, waardoor de overstromingsfrequentie afnam. De zomerkades liggen vaak dicht op de rivier waardoor ze ook nu nog interfereren met processen van zandafzetting en oeverwalvorming. Ook in de Bosscherwaarden is al in de 19e eeuw een zomerkade zichtbaar.

De meeste uiterwaarden bestaan uit grasland (weidegrond) en dat is ook in de Bosscherwaarden lang het geval geweest. Als landbouwgrond zijn deze vooral extensief gebruikt omdat de rivierstanden grillig zijn.

Tussen 1958 en 1970 werden de stuwen van Driel, Amerongen en Hagestein gebouwd met als doel de afvoerverdeling tussen de IJssel en de Nederrijn te kunnen regelen en tegelijkertijd de Nederrijn bevaarbaar te houden. Sindsdien kent de Rijn/Lek hier een stabiel stuwpeil van ongeveer 3 m+NAP.

Eigenaren van percelen in Bosscherwaarden

In de tekening hieronder een overzicht van de 8 eigenaren van percelen in Bosscherwaarden. Met nagenoeg alle eigenaren bestaat anno 2022 goed en actief contact, en bereidheid om percelen te verkopen met als doel ontzanding en natuurontwikkeling zodra het proces van vergunningverlening afgerond gaat worden. De tekening toont duidelijk aan dat ongeveer 80-85% van de grond in eigendom is van 3 eigenaren. Er zijn afspraken gemaakt over de wijze waarop eigendomsoverdracht van deze particuliere eigenaren (P) gaat plaatsvinden. Ook met rijksoverheid (RO) en toekomstige beheerder Staatsbosbeheer (SBB) worden afspraken vastgelegd, gevolgd door ontzanding en natuurontwikkeling.

Niet landbouw-gerelateerd gebruik Bosscherwaarden

Het terrein van de voormalige steenfabriek behoort niet tot het Bosscherwaarden natuurontwikkelingsinitiatief, en daarmee vanzelfsprekend ook niet tot het gebied dat ontzand gaat worden. Op het terrein van de steenfabriek staan drie nieuwe woningen, die in het verleden qua bewoning verbonden waren met de activiteiten van de steenfabriek.

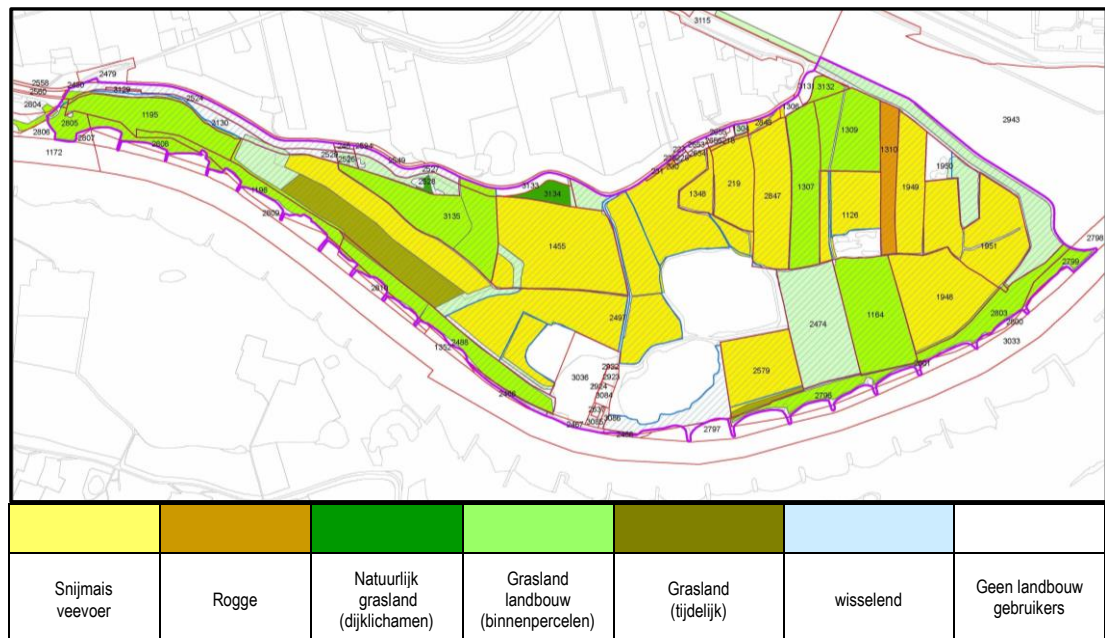
De steenfabriek. Links een ooibosje dat behouden zal blijven; rechts twee plassen waar ooit klei en zand gewonnen werd. Tussen fabriek en plas drie woonhuizen. Dit gehele complex zal onaangetast blijven bij ontzanding en natuurontwikkeling.

De steenfabriek zelf is van het relatief zeldzame intacte type ringoven, met bijgebouwen, hijskraan, tasveld en kleiberging en is in de afgelopen jaren ingrijpend gerestaureerd met steun vanuit de provincie Utrecht. Momenteel is het een beschermd Rijksmonument, in gebruik als informatiecentrum en tot voor kort voor kleinschalige sociale activiteiten. Er ligt in de rivier een aanlegplaats voor boten, die vooral door eigenaar Het Utrechts Landschap wordt gebruikt. De uiterwaard is omgeven door een zomerkade, die gereguleerd is conform de legger van het Waterschap. Enkele percelen worden

als natuurgebied beheerd. Die percelen worden niet ontzand. De Bosscherwaarden is momenteel moeilijk tot niet bereikbaar voor bezoekers die er willen wandelen, fietsen of ontspannen, met uitzondering van het steenfabrieksterrein. Bij de Lekdijk ligt een verhard doodlopend ontsluitingspad langs de dijk bij het Amsterdam Rijnkanaal dat met enige regelmaat gebruikt wordt door omwonenden voor het uitlaten van de hond of een korte wandeling. Dat pad heeft echter op dit moment nauwelijks tot geen aantrekkelijke uitstraling.

Landbouw-gerelateerd gebruik van de Bosscherwaarden

De Bosscherwaarden is na een lange periode van ontgrondingen en her-cultivering op basis van jaarpacht in gebruik bij de agrarische sector, voor beweiding, hooiwinning en maasteelt. Zie de tekening hieronder. De uiterwaard bevat 87 hectare cultuurgrond, dit komt overeen met 3% van het areaal in de gemeente Wijk bij Duurstede. Het gebied wordt vooral gebruikt voor ruwvoerwinning (circa 50% gras, 50% mais) en voor nabeweiding. De pachters komen deels uit de omgeving, deels tot ongeveer 17 km afstand, er is geen sprake van een boerderij met huispercelen. Van groot belang in de toekomst is goede afstemming met de landbouwsector achter de dijk, waar overwegend fruitteelt plaats vindt.

Bosscherwaarden, gebruik gewaspercelen op basis van jaarpacht (kan per jaar iets wijzigen)

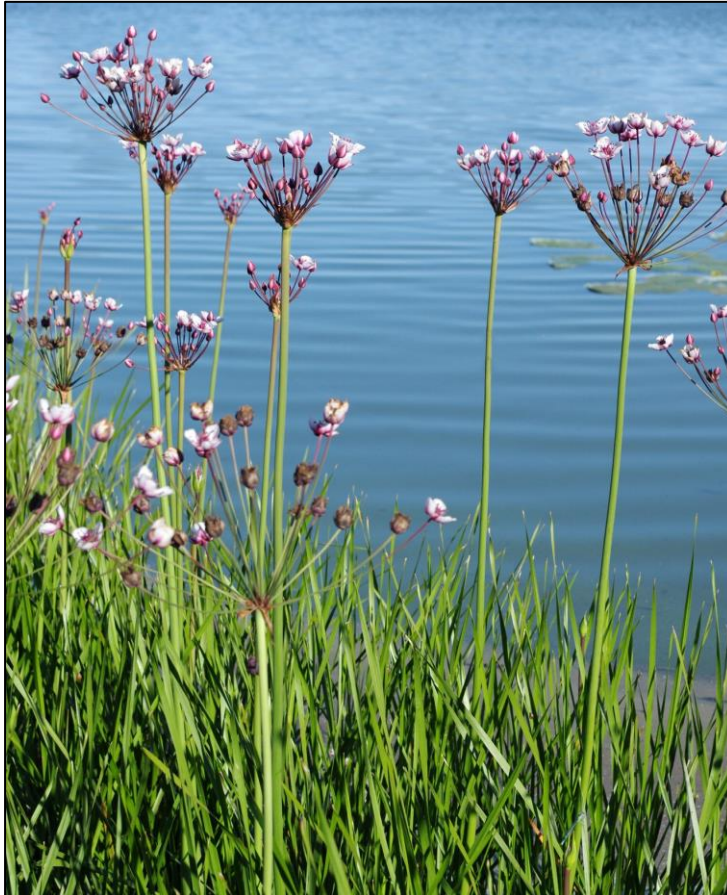
1.4 Huidige natuurwaarden Bosscherwaarden

Bosscherwaarden anno 2021: monotoon en ontoegankelijk landschap: grote arealen snijmais voor productie van veevoer

De foto op de vorige pagina laat zien hoe beperkt de huidige natuurwaarde is van het te ontzanden deel van de Bosscherwaarden.

In 2013 en 2014 is door externe deskundigen uitgebreid onderzoek gedaan naar de aanwezige planten- en diersoorten in Bosscherwaarden. Bij dat onderzoek werd vastgesteld dat de biodiversiteit zeer beperkt is en dat er in het gebied geen bijzondere en/of beschermde soorten voorkwamen. Wel zijn

Zwanenbloem (*Butomus umbellatus*)

er bijzondere soorten in de directe omgeving gevonden; met name op de dijk waar geen werkzaamheden zullen plaatsvinden en die dus behouden zal blijven. Mede omdat de in die periode vigerende wetgeving inmiddels vervangen is door de Wet Natuurbescherming (Wnb), is opnieuw onderzoek gedaan naar de aanwezige soorten door externe deskundigen. Dit rapport is in 2021 aangeboden aan initiatiefnemer [6].

In de zuidplas direct naast de steenfabriek, die gehandhaafd zal blijven is bijv. de licht beschermde zwanenbloem gevonden, en verder in het deel dat niet ontzand zal worden de eveneens licht beschermde brede wespenorchis. Kranswieren zijn gesignaleerd in de zandplassen, dit duidt op een goede waterkwaliteit. In het recente onderzoek zijn onder andere nesten van kraaien in het plangebied gevonden. Ook is de aanwezigheid van de ijs-

vogel en de oeverzwaluw in het gebied bevestigd. Het is echter nagenoeg uitgesloten dat deze twee soorten ook daadwerkelijk nestelen in het gebied dat ontzand gaat worden omdat de door deze soorten gewenste nest-locaties ontbreken. Dit is wel aannemelijk voor de oever aan de Lek-zijde. Ook daar worden echter geen werkzaamheden verricht en zal verstoring van deze soorten dus uitblijven. Daarnaast zal na de werkzaamheden het leef- en broedgebied aanzienlijk vergroten en heeft de geplande natuurontwikkeling nadrukkelijk een positief effect voor deze twee en andere vogelsoorten, resulterend in locaties waar wel genesteld kan worden.

Bosscherwaarden is inmiddels onderdeel geworden van het Natuur Netwerk Nederland (NNN), is geen Natura 2000-gebied en is eveneens geen natuurmonument. De habitat- en vogelrichtlijn zijn van toepassing volgens artikel 3.1 van de Wnb. Alle vogels zijn overigens inherent beschermd volgens de Vogelrichtlijn en de zorgplicht en zullen daarom niet significant verstoord worden in hun populatie grootte. De nesten van de kraaien zijn daarmee dus ook beschermd en er zal per nest worden gekeken of deze nog in gebruik zijn bij de start van de ontzanding. Ook hier geldt echter dat de nesten zich niet in de te ontzanden delen bevinden.

De aanwezige vegetatie in het gebied wordt met enige regelmaat door de Natuurwerkgroep van Wijk bij Duurstede geïnventariseerd. Uit dit onderzoek, alsmede uit de hierboven genoemde onderzoeken en uit eigen onderzoek, blijkt dat er anno 2021 geen beschermde planten in het ontzandingsgebied aanwezig zijn. Overigens is het voorkomen van bijzondere / zeldzame planten feitelijk nagenoeg onmogelijk. De locatie is daarvoor nu niet geschikt gezien de voedselrijkheid / de eutrofiering van de

bodem als gevolg van jarenlang uitrijden van dierlijke mest, en ligt het gebied te ver weg van de verspreidingsgebieden van deze soorten. De vegetatie in het ontzandingsgebied in de huidige staat is dus niet noemenswaardig te noemen. De dijk zal gezien de huidige biodiversiteit uitstekend kunnen fungeren als zaadbank voor de nieuwe inrichting van de Bosscherwaarden en het is mede daarom belangrijk dat deze behouden en goed beheerd blijft. Na de ontzanding en verondieping met land- en waterbodem zal de voedselrijkdom van het gebied afnemen waardoor de nieuwe vegetatie meer kans heeft om een hogere biodiversiteit te ontwikkelen.

Bever (Castor fiber)

Rondom beide plassen zijn sporen van bevers aangetroffen. De sinds 2014 aanwezige beverburcht en het belangrijkste foerageergebied liggen in de noordelijke plas. Omdat bevers niet verstoringsgevoelig zijn en er geen ontzandingswerkzaamheden worden uitgevoerd op die plaats, wordt de bever niet bedreigd. Daarnaast zijn grote delen van het gebied nu niet geschikt voor de bever. Na de eindinrichting is het gehele gebied veel geschikter voor de bever en wordt er meer leefgebied voor dit zoogdier gecreëerd. Dat vraagt wellicht nog wel om aandacht omdat er steeds meer signalen komen dat het toenemend aantal bevers in Nederland risico's veroorzaakt: ze beschadigen dijken. Dus wellicht zijn maatregelen noodzakelijk. Het is bekend dat in plassen zoals deze ook waterspitsmuizen kunnen voorkomen. Hoewel er tot op heden geen sporen zijn gevonden, is voor alle zekerheid door gespecialiseerde deskundigen vervolgonderzoek gedaan en ook daarbij zijn geen waterspitsmuizen gevonden. Het recent uitgevoerde vervolgonderzoek heeft uitgewezen dat wel aanwezig zijn de gewone dwergvleermuis, de laatvlieger, ruige dwergvleermuis, watervleermuis, franjestaart en meervleermuis. De verblijfplaatsen van de eerste twee soorten liggen op het terrein van de steenfabriek. Alle genoemde soorten gebruiken de oude plassen die door ontgronding door de steenfabriek zijn ontstaan als foerageergebied, maar deze zijn niet essentieel omdat er voldoende alternatieven zijn in de directe omgeving. De instandhouding van deze vleermuissoorten wordt na de werkzaamheden gezien de vergroting van het leefgebied voor alle voorkomende vleermuissoorten aanzienlijk vergroot. De voormalige steenfabriek wordt door de dwergvleermuis en de laatvlieger gebruikt als slaapplek. Dit gebouw valt niet onder het project gebied en deze slaapplek wordt daarom niet aangetast. Er zijn mogelijke paarverblijven aanwezig voor de ruige dwergvleermuis. Als dat zo is, dan zullen die vooral verblijven in het oobosje direct naast de oude steenfabriek. Zie de foto op de volgende pagina. Er zal indien daar aanleiding toe is nader onderzocht worden of dit daadwerkelijk het geval is.

De meest streng beschermde vogels in het gebied zijn twee broedparen van de buizerd. IJsvogel en oeverwalruiter broeden mogelijk in de omgeving, maar als dat zo is, is dat eveneens in het in een deel waar geen werkzaamheden zullen plaatsvinden, nl. langs de Lekoever bij de steenfabriek en langs de zuidoever van de plas. Het gebied is daarnaast aantrekkelijk voor overwinterende ganzen.

Overzichtsfoto van het terrein van de historische steenfabriek.

Op de voorgrond een spontaan ontwikkeld ooibosje met in het midden het restant van het oude spoorlijntje, de steenfabriek daarachter waarin een vestiging van St. Utrechts Landschap, gevolgd door drie woonhuizen en de oude klei winplas. Dit gehele terrein inclusief de plas blijft volledig behouden, en huisvest nu reeds een beperkt aantal soorten die zich in de fase van natuurontwikkeling verder kunnen verspreiden in het gebied.

Streng beschermde amfibieën zijn door de deskundigen niet aangetroffen. Voornamelijk algemene amfibieën soorten zoals de kleine watersalamander, gewone pad, bruine kikker en bastaardkikker zijn aangetroffen tijdens dit onderzoek. Het voorkomen van poelkikkers kon niet worden uitgesloten. Een vervolgonderzoek heeft aangetoond dat de kamsalamander in lage dichtheden voorkomt in de twee plasjes onderaan de Lekdijk, buiten het ontzandingsgebied. Poelkikkers komen voor in het meest westelijke deel van het onderzoeksgebied. In de zuidelijke plas die gehandhaafd wordt (zie foto hierboven) komt een populatie van de beschermde bittervoorn voor. Tenslotte: op de winterdijk, die eveneens buiten het projectgebied valt, is een aantal bedreigde planten aangetroffen (Ver. Natuur en Milieu, Wijk bij Duurstede), die als mooie start kunnen dienen bij toekomstige natuurontwikkeling.

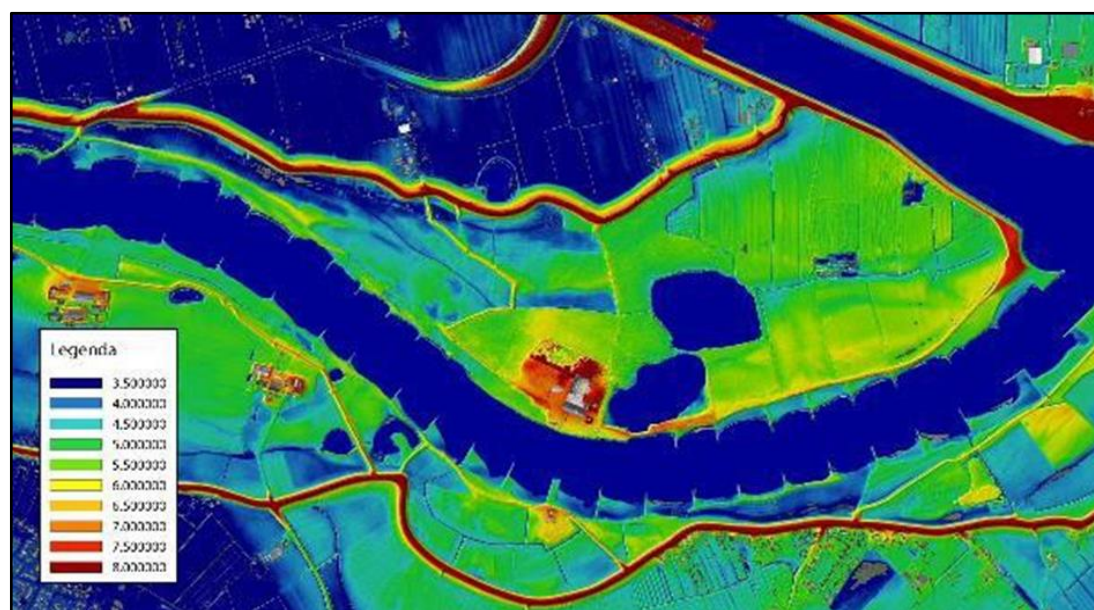
rugstreeppad (*Epidalea calamita*)

Samenvattend, met betrekking tot de natuurwaarden: de belangrijkste huidige natuurwaarden worden dus gevonden rond de zuidelijke plas (zie hieronder), het terrein van de steenfabriek, de winterdijk en enkele plasjes onderaan de Lekdijk buiten het gebied. Tijdens de (her) inrichting krijgt het gebied Bosscherwaarden dus al in de uitvoeringsfase volop mogelijkheden om de biodiversiteit te verrijken, onder andere op de donkergroene percelen die niet ontzand gaan worden. Daarmee krijgt goed beheer (zie Beheerplan Bosscherwaarden [7]) dus al direct bij de start van het initiatief een belangrijke betekenis. De genoemde locaties die behouden blijven zullen dan dienen als natuurlijke startfase voor snelle groei van de biodiversiteit in het gehele gebied. De natuurwaarden zullen als gevolg van de herinrichting naar verwachting snel toenemen.

1.5 Waterstanden en overstromingen

De Nederrijn en Lek voeren bij laag water, als de stuwen in werking zijn, slechts mondjesmaat water naar zee, 25 m3 per seconde. Bij hogere afvoeren loopt het debiet snel op, waarbij vanaf een Bovenrijn afvoer, dat is de afvoer gemeten vanuit Duitsland, voor de splitsing in Waal en Pannerdens Kanaal, van 1.420 m3/s de stuwen geleidelijk geheven worden (43% van de tijd) en bij Bovenrijn 2200 m3/s sprake is van een vrij afstromende rivier (35% van de tijd, gemiddeld 60 dagen per jaar) [8].

Rivierkaart huidige situatie met hoogteligging in m + NAP

Zoals bekend kunnen er in Nederland situaties optreden waarbij het rivierengebied gekenmerkt wordt door tijdelijke overstromingen. Ook in De Bosscherwaarden kan dat gebeuren. Een voorbeeld daarvan is het jaar 2011, de stand op de Lek was toen NAP +4,80 m. De kans dat een dergelijke overstroming kan plaatsvinden na de definitieve inrichting is kleiner. Zodra de nevengeul conform het inrichtingsplan gerealiseerd is, zal eventueel hoog water sneller uitstromen. De toegangsweg (op NAP +5,50) kan, indien daar behoefte toe bestaat in overleg met betrokkenen en overheid / Rijkswaterstaat worden verhoogd. Initiatiefnemer zal dit punt agenderen bij overleg met RWS en toekomstige beheerder in het kader van de uitvoering van werkzaamheden.

1.6 Kernkwaliteiten van het rivierenlandschap

De Lek begint bij de sluis aan de oostkant van Wijk bij Duurstede (rivierkilometer 928) en voert voorbij Schoonhoven naar de aansluiting met de Nieuwe Maas en Noord bij Krimpen aan de Lek (rkm 989). De Neder-Rijn Lek stroomt vanaf Amerongen een open landschap in, met smalle oeverwallen en uitgestrekte kommen en veenweidegebieden. Hier begint ook de lintbebouwing, op een smalle oeverwal langs de dijk. De rivier kent hierdoor verstedelijkte randen die sterk gericht zijn op het water.

Langs de Neder-Rijn en Lek is als gevolg van de heersende landschap vormende processen en van het menselijk gebruik een karaktervol en herkenbaar rivierlandschap ontstaan. De essentie van dit landschap ligt besloten in de kernkwaliteiten: die aspecten van het riviersysteem die hoog gewaardeerd worden, en vaak worden gebruikt bij inrichtingsprojecten.

De hieronder beschreven kernkwaliteiten zijn afgeleid van de Handreiking Ruimtelijke Kwaliteit die de provincie Gelderland in samenwerking met o.a. provincie Utrecht voor de Rijntakken heeft opgesteld. Er is een onderverdeling gehanteerd naar:

- 1. Het natuurlandschap.** De verstilde Rijn: De Rijn is een rustige, verstilde rivier geworden. Dit komt door verschuivingen in de waterafvoer tussen de verschillende Rijntakken. Ingrepen van mensen hebben dit proces gereguleerd en de dynamiek van het water verkleind. De stuwen zijn hiervan het symbool. Door haar ligging langs de stuwwal is de natuurlijke diversiteit langs de Rijn groot.
- 2. Het cultuurlandschap.** De romantische Rijn: Het reliëf en de rivier hebben bijzondere landschappen laten ontstaan, met overgangen van bos naar weiland, landgoederen en oude dorpen en steden. Veel historische kwaliteiten zijn bewaard gebleven, waardoor het rivierenlandschap romantisch aan doet.
- 3. De netwerken.** De levendige Rijnroutes: Langs de Rijn en de Lek is de kleine schaal van infrastructuur opvallend, met een groot aantal veerpontjes. Er ontbreekt een dominante gebruiker in het vaarverkeer en er is relatief veel recreatieve scheepvaart.
- 4. De ruimtelijke beleving.** Het rivierpanorama: De Rijn is de rivier van de vergezichten vanaf de stuwwal over het rivierenland, maar ook omgekeerd van de rivier naar de stuwwal. Ten Westen van Amerongen is de stuwwal uit beeld maar is er vanaf de dijken uitgestrekt zicht over de rivier en de kommen.

De kwaliteit die samenhangt met het **natuurlandschap** is de unieke natuur aan de flank van de stuwwal. Dit leidt tot voor Nederland unieke natuurkwaliteiten. Nergens anders in het rivierengebied is het contact tussen de rivier en de uitgestrekte bossen en beschutte flanken van de stuwwallen zo langdurig en direct. Op veel plekken, waaronder in de Bosscherwaarden, zijn de bossen verdwenen. Wel komen ze in een aantal gebieden weer terug.

Door de stuwen zijn de Neder-Rijn en Lek niet meer de dynamische rivieren die ze ooit waren. Doordat de rivierdynamiek geringer is ontbreken hier de typische levensgemeenschappen die afhankelijk zijn van permanent stromend water. Vanwege de stuwen is een gunstige situatie ontstaan voor riet-, zegge- en biezenmoerassen. Daarnaast leidt de nabijheid van de stuwwallen tot waardevolle gradiënten op de noordoever van de Rijn: tussen droge en natte terreinen, tussen hoog en laag en tussen voedselarme en voedselrijke bodems.

Belangrijke kernkwaliteiten van het **cultuurlandschap** zijn de heldere en leesbare landschapstypen langs de rivier en het doorgaande dijklint. Het riviergedeelte waarin de Bosscherwaarden valt wordt de “Stichtse Rijn en Lek” genoemd. In de landschapstypen parallel aan de rivier is de opbouw van het rivierenland goed afleesbaar. De uiterwaard, stuwwal, dijk, oeverwal en kom vormen duidelijke patronen. De historische verschuivingen van de dijk vertellen samen met de rivier een boeiend verhaal over het rivierenlandschap. De dijk is bovendien de cruciale belevingslijn: van daaruit wordt het rivierenlandschap het meest bekeken.

De Bosscherwaarden liggen enkele kilometers stroomafwaarts van de stuwen bij Amerongen

Eén van de kernkwaliteit die hoort bij de Stichtse Rijn en Lek als **netwerk** is ‘de beteugelde rivier’. De complexen van stuwen en schutsluizen zijn markante architectonische kunstwerken in het landschap. De stuwen hebben bovendien grote invloed op de waterstanden in de Rijn en daarmee op het rustige karakter van de rivier en de bijbehorende natuurwaarden. Een andere belangrijke kernkwaliteit in de Nederrijn is die van de steenfabrieken en de daarbij behorende kleinschalige bedrijvigheid.

Het Beusichemse veer, vooral gebruikt voor woon-werkverkeer, maakt onderdeel uit van de derde kernkwaliteit: De plezier-rivier. Het netwerk aan verbindingen over en langs de Rijn bepalen het rustieke en kleinschalige karakter van de Rijn.

De genoemde kernkwaliteiten zijn een aanzet voor de in de handreiking aanbevolen ontwerpprincipes ter behoud en versterking van de kernkwaliteiten van de Stichtse Rijn en Lek. De volgende kernkwaliteiten zijn op de toekomstige inrichting van de nu nog verarmde Bosscherwaarden van toepassing:

1. Maak gebruik van geulen en strangen in historische landschapspatronen: er wordt in De Bosscherwaarden een oude geul gerevitaliseerd.
2. Met de gewenste inrichting van Bosscherwaarden wordt samenhang ontwikkeld tussen natuurgebieden aan de rivier: er ontstaat meer natuur in de uiterwaard en deze komt bovendien veel sterker onder invloed van de rivier.
3. De cultuurhistorie van Bosscherwaarden zal prima als inspiratiebron kunnen dienen voor de gewenste landschapontwikkeling: de steenfabriek kan, na mogelijk aantrekkelijker inrichten van het fabriekscampus, een meer centrale functie krijgen en er ontstaat, indien daarvoor gekozen wordt, ruimte voor extensieve, kleinschalige lokale initiatieven.
4. De beoogde zandwinning vindt gefaseerd plaats, hetgeen in de Bosscherwaarden, met de verstoorte morfologie en geringe natuurwaarden, leidt tot een snelle verbetering. Door het opvullen met land- en waterbodem ontstaat binnen afzienbare tijd het gewenste landschap. Alle werkzaamheden resulterend in eindinrichting kunnen gezet worden zonder gebruik te hoeven maken van de beperkte subsidiemogelijkheden tot natuurontwikkeling in de provincie. Een mooi voorbeeld dus van duurzame ontwikkeling: goed voor de economie, goed voor natuur en milieu.

2 Inrichtingsplan: procesbeschrijving 2014-2021

Dit hoofdstuk vat kort samen hoe de overeengekomen eindinrichting van de Bosscherwaarden tot stand is gekomen. Daarbij aandacht voor de wijze waarop overlegd is met overheden, bewoners en overige belanghebbenden. Er zijn diverse visies, eisen en wensen ingediend die allemaal verwerkt zijn. Voorts wordt aangegeven hoe een aantal basis schetsen van de inrichting, gebaseerd op de informatie die ontvangen is, in consensus tot een uiteindelijke keuze hebben geleid voor de meest gewenste eindinrichting.

2.1 Samenwerkingsovereenkomst met gemeente Wijk bij Duurstede

De gemeente Wijk bij Duurstede en initiatiefnemer Bosscherwaarden BV hebben in april 2014 een Samenwerkingsovereenkomst [2] getekend met betrekking tot de inrichting van het gebied Bosscherwaarden. In die samenwerkingsovereenkomst werd onder meer vastgelegd dat initiatiefnemer voornemens is het gebied te gebruiken voor zandwinning gevolgd door verondieping met land- en waterbodem, waarbij het Plangebied conform het gestelde in de overeenkomst zou worden getransformeerd naar natuur, met mogelijkheden voor natuurgebonden recreatie. Voorts werd overeengekomen dat initiatiefnemer een Inrichtingsplan Bosscherwaarden zou opstellen, gebaseerd op een Programma van Eisen en Wensen. In dat plan zou het eindbeeld van de herinrichting en het beheer van het gebied worden beschreven. Doel van het voorliggend Inrichtingsplan was om een gemeenschappelijk gedragen idee te hebben over de inrichting van het gebied op basis van wensen en eisen door overheden, omwonenden en andere belanghebbenden.

Met betrekking tot de vormgeving van het proces resulterend in het Inrichtingsplan Bosscherwaarden werd overeengekomen dat een overlegstructuur zou worden ingesteld, bestaande uit een Stuurgroep en een Projectgroep. Later werd daar een Klankbordgroep aan toegevoegd. Meer informatie daarover in paragraaf 2.4.

2.2 Afstemming van wensen met betrokkenen

Voorliggend Inrichtingsplan Bosscherwaarden legt bij de uitvoering ervan de basis voor de herontwikkeling van Bosscherwaarden. Het spreekt voor zich dat het inrichtingsplan daarom, volgend op de Samenwerkingsovereenkomst, op een uiterst zorgvuldige manier tot stand moest komen. Het moest bij aanvang van de consultaties van alle betrokkenen niet alleen een aantrekkelijk, beheerbaar en landschappelijk passend ontwerp bevatten, het moest ook voldoen aan de eisen en wensen van de gemeente Wijk bij Duurstede en de overige relevante overheden: Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden, Provincie Utrecht, Rijkswaterstaat, de Rijksoverheid en de eindbeheerder Staatsbosbeheer.

Om dit samenbrengen van alle eisen en wensen te realiseren is besloten in een vroeg stadium omwonenden en lokale organisaties te betrekken bij het planontwikkelingsproces. Daarmee is vroeg in het proces niet alleen inzicht gekregen in de belangen en wensen, maar ook in de wijze waarop zorgen en kritische kanttekeningen van de omwonenden en lokale organisaties meegenomen konden worden in het planproces.

In de periode waarin de basis van het Inrichtingsplan Bosscherwaarden gelegd is, zijn er diverse excursies georganiseerd naar referentiegebieden in het rivierengebied. Doel van de excursies was om een helder beeld te geven van hoe de Bosscherwaarden eruit zou kunnen gaan zien. Vaak geven visueel waarneembare voorbeelden door vergelijkbare gebieden te bezoeken veel meer inzicht, dan om er alleen over te praten. De excursies stonden open voor alle belangstellenden, de klankbordgroep en ook voor leden van de gemeenteraad van Wijk bij Duurstede. De verslagen van de verschillende bijeenkomsten zijn op aanvraag verkrijgbaar bij initiatiefnemer.

2.3 Eisen, wensen en zorgen geïnventariseerd

Het proces van de inventarisatie van aandachtspunten ingediend door de omgeving van Bosscherwaarden is gestart in de lente van 2014 met een informatieve openbare bijeenkomst in de gemeente

Wijk bij Duurstede. Tijdens deze bijeenkomst heeft de toenmalige wethouder toegelicht dat de gemeente besloten had om inhoudelijk medewerking te verlenen aan de totstandkoming van Inrichtingsplan Bosscherwaarden, zonder dat dit toestemming inhield tot definitieve uitvoering van het Inrichtingsplan. Iedereen die daaraan behoefte had, kon zich daarna opgeven voor een individueel gesprek over wensen, belangen en zorgen over de toekomstige inrichting, de periode van werkzaamheden en de informatiebehoefte.

Aansluitend is er in de beginfase een gespreksronde geweest, waarbij met iedereen die daar interesse in had een gesprek is gevoerd. Er zijn in totaal 12 gesprekken gevoerd met 28 mensen. Daaronder gesprekken met de regionale LTO Kromme Rijnstreek en Heuvelrug, het Groenberaad van de Vereniging Natuur- en Milieu Wijk bij Duurstede, Stichting Wijks Castellum, Staatsbosbeheer, Het Utrechts Landschap en de stichting Natuur en Milieu Utrecht. Daarnaast zijn er in die fase nog 5 aparte gesprekken gevoerd met de gemeente Wijk bij Duurstede, het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, Provincie Utrecht, Rijkswaterstaat en het ministerie van EZ.

2.4 Ontstaanswijze Inrichtingsplan

Bij aanvang van het planontwikkelingsproces werd afgesproken dat er een projectorganisatie zou worden opgesteld die vanuit alle mogelijke invalshoeken kon kijken naar de ins en outs van het Inrichtingsplan Bosscherwaarden, resulterend in de toekomstige inrichting van Bosscherwaarden als natuurgebied met mogelijk ruimte voor natuur gerelateerde recreatie. Er werden drie groepen samengesteld: een klankbordgroep, een stuurgroep en een projectgroep. Die drie groepen worden hieronder kort toegelicht:

Bosscherwaarden klankbordgroep

De klankbordgroep werd ingesteld met als doel om mensen uit de omgeving en uit Wijk bij Duurstede te betrekken die nauw betrokken willen zijn bij de ontwikkeling van het Inrichtingsplan Bosscherwaarden. Met de klankbordgroep zijn afspraken gemaakt over rol en taakverdeling. Essentie was dat de klankbordgroep door kritisch denken het Inrichtingsplan en het inrichtingsproces kwalitatief beter kon maken. Daarbij werd afgesproken dat de klankbordgroep niet de opsteller was van het Inrichtingsplan, en dat de initiatiefnemers niet gehouden waren aan de adviezen van de klankbordgroep. De klankbordgroep bestond op zeker moment uit 10 deelnemers, exclusief de externe adviseurs en de initiatiefnemer. Ook hebben de leden van de klankbordgroep aangegeven dat ze na afronden van het Inrichtingsplan betrokken willen blijven bij de uitvoeringsfase, die inmiddels in 2021 uitgewerkt is in het Uitvoeringsplan Bosscherwaarden [9]. Een aantal leden van de klankbordgroep was kritisch over de plannen om door middel van zandwinning natuurgebied te ontwikkelen. Het betreft m.n. bezwaren vanuit de landbouwsector en van een aantal omwonenden. Andere leden van de klankbordgroep waren positief en zagen de meerwaarde van het initiatief, met dien verstande dat het inrichtingsproces kritisch gevolgd moet worden.

Stuurgroep Bosscherwaarden

De stuurgroep bestond uit de wethouder van Wijk bij Duurstede (met o.a. natuurontwikkeling in zijn portefeuille) en de initiatiefnemer, aangevuld met ondersteuning voor beiden. De stuurgroep had als doel om de samenwerking tussen gemeente Wijk bij Duurstede en Bosscherwaarden BV goed te laten verlopen en de totstandkoming van het Inrichtingsplan te bevorderen, zowel inhoudelijk als procedureel. In de stuurgroep kwamen ook de discussies en adviezen uit de klankbordgroep aan bod. Deze constructie zorgde ervoor dat de gemeente voortdurend op de hoogte was van de activiteiten van de Bosscherwaarden BV en de reacties van de klankbordgroep.

Projectgroep Bosscherwaarden

Er werd een projectgroep geformeerd waarin de bevoegde gezagen ambtelijk vertegenwoordigd waren, te weten: provincie Utrecht, gemeente Wijk Bij Duurstede, Hoogheemraadschap Stichtse Rijnlanden en Rijkswaterstaat Oost-Nederland.

2.5 Van wensenlijst naar drie schetsen

Op basis van alle wensen en zorgen en de beleidskaders vanuit de vier bevoegde gezagen werd in de startfase een drietal inrichtingsschetsen gemaakt door alle betrokkenen. Deze drie schetsen toonden de uitersten van wat er mogelijk zou kunnen zijn in de Bosscherwaarden. Deze drie opties zijn samen met het totaal aan wensen en zorgen en de behoefte aan informatie op een informatiebijeenkomst gepresenteerd. Daarbij werd ook ruimte gegeven om te reageren op de drie inrichtingsschetsen. Vervolgens heeft iedereen de mogelijkheid gekregen om de wensenlijst - zoals de lijst met wensen en zorgen was gaan heten - aan te vullen via een reactie per mail of telefoon.

Impressies van informatiebijeenkomsten

Bij het proces van totstandkoming zijn er nog twee informatieavonden georganiseerd. Daarnaast was er ruimte om door te vragen en zorgen te uiten over de uitvoeringsfase. Ook de uitvoeringsfase werd nog vrij uitgebreid besproken. Veiligheid en overlast kwamen aan bod, evenals de planning van de uitvoering. Daarnaast werd er in een deelgroep gesproken over het gebruik van percelen tijdens de uitvoering. Hierbij werd het mogelijke toekomstige gebruik bekeken voor de drie verschillende inrichtingsschetsen.

2.6 Opstellen van de definitieve contouren van de inrichting

De input van de informatieavonden over de mogelijke inrichting is destijds verwerkt. Tijdens een bijeenkomst van de klankbordgroep zijn de interessante en wenselijke onderdelen van de drie inrichtingsschetsen samengevoegd, resulterend in de contouren van de meest gewenste inrichting. Die contouren zijn vervolgens door externe deskundigen uitgewerkt tot een concept Inrichtingsplan, dat na bespreking met de klankbordgroep is gefinaliseerd. Het is vervolgens besproken in de stuurgroep en gepresenteerd op een openbare informatiebijeenkomst, na verdere uitwerking resulterend in een breed gedragen concept Inrichtingsplan Bosscherwaarden, september 2016, geactualiseerd in 2021. Het resultaat wordt in de volgende hoofdstukken toegelicht.

Bosscherwaarden zal zich uitstekend lenen voor toekomstige natuurexcursies

3 Beleidscontext voor de herinrichting

In dit hoofdstuk staan de beleidskaders beschreven waarbinnen de inrichting van Bosscherwaarden vormgegeven zal worden. De kaders zijn breder dan alleen die, welke in voorliggend Inrichtingsplan worden gepresenteerd. Ook het Uitvoeringsplan speelt een belangrijke rol. Het geheel aan beleidskaders werd bepaald door de betrokken overheden, die ieder een eigen rol spelen in het realiseren van de beoogde doelstellingen: gemeente Wijk bij Duurstede, Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden, Provincie Utrecht, Rijkswaterstaat en de rijksoverheid. Hieronder een analyse van het bij opstellen van het Inrichtingsplan vigerende beleid van de verschillende bevoegde gezagen.

3.1 Gemeente Wijk bij Duurstede

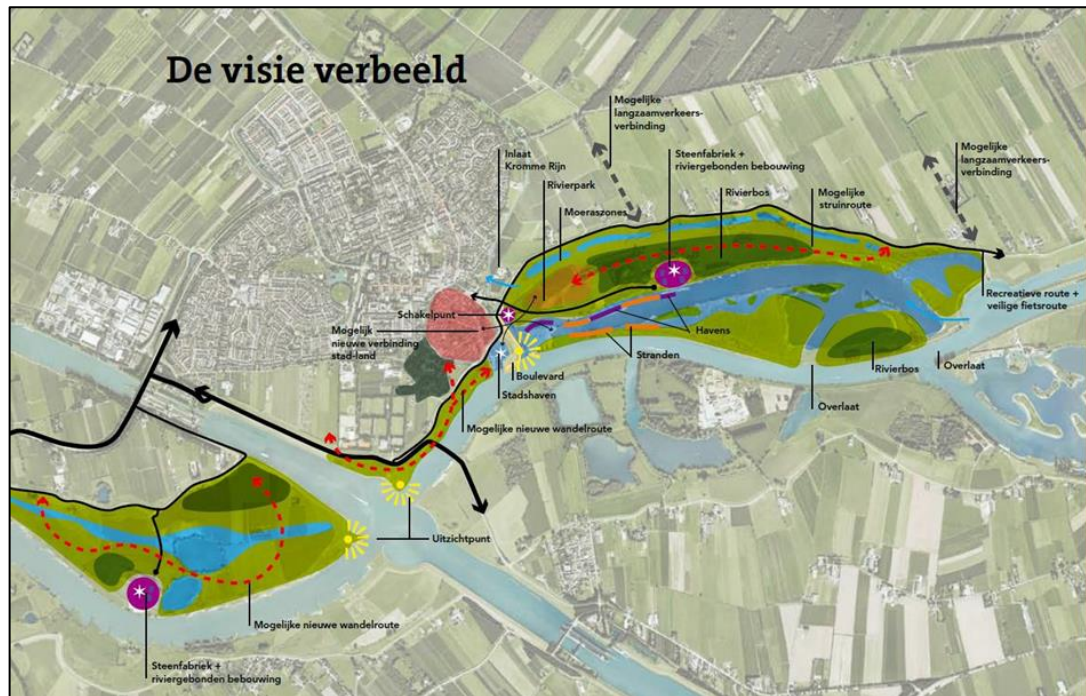
Gemeente Wijk bij Duurstede ligt in aan de zuidelijke rand van de provincie Utrecht en bestaat uit de stad Wijk bij Duurstede en de dorpen Cothen en Langbroek. Er wonen in totaal ongeveer 23.930 inwoners (voorjaar 2021). De gemeente ligt te midden van agrarisch landschap daar waar de Neder-Rijn zich splitst in de Lek en de Kromme Rijn en kruist met het Amsterdam Rijn Kanaal. Wijk bij Duurstede heeft een sterke band met haar historie, met kunst en cultuur en met de rivieren.

Ligging gemeente Wijk bij Duurstede bij de kruising van de Neder-Rijn, de Lek en het Amsterdam Rijnkanaal

De gemeente heeft enige tijd geleden de Visie Rivierfront opgesteld. In deze visie zijn de contouren van het ruimtelijk beleid uiteen gezet, met als doel de relatie tussen de stad en het water te verbeteren. Bij het vaststellen zijn de doelstellingen van de gemeente voor alle uiterwaarden vastgesteld. In december 2011 is de visie aangevuld met een oplegnotitie, een kaart en een haalbaarheidsstudie. Tezamen is dit de Visie Rivierfront 2011 genoemd. Er zijn vier statements als basis gehanteerd voor de visie:

- toegankelijke riviernatuur in alle Wijkse uiterwaarden
- een levendige rivier als drager van de recreatie
- de haven als knooppunt tussen stad en rivier
- riviergericht bouwen langs de rivier

Uit: Het Rivierfront. Wijk bij Duurstede, gewijzigde versie 13 december 2011, met in de Bosscherwaarden o.a. een mogelijke struinroute (rode gestippelde lijn) en rivierbos (donkergroene vlak).

Voor de Bosscherwaarden presenteerde de gemeente een streefbeeld dat aansluit bij de plannen van de Provincie Utrecht om de uiterwaard in te richten als natuurgebied (zie paragraaf 3.3):

Citaat: '....Het streefbeeld is een laag bekaide meestroombare rivierenlandschap, dat is opgebouwd uit een brede doorlopende strang, omgeven door een brede moerasgordel en een open, aaneengesloten begrazingslandschap. Zowel landschappelijk als rivierkundig is van belang dat het open karakter van het gebied gehandhaafd wordt. Verdichting van het landschap is wel wenselijk in de stroomschaduw van het Amsterdam-Rijnkanaal en het steenfabrieksterrein. De gemeente hecht grote waarde aan het op korte termijn vergroten van de toegankelijkheid en mogelijkheden voor natuurgerichte recreatie (observatiepunten, wandel- en struinpaden)....'

Uit: Het Rivierfront. Wijk bij Duurstede, gewijzigde versie 13 december 2011.

De gemeente is bevoegd gezag voor de omgevingsvergunning en voor de benodigde bestemmingsplanprocedure, in de toekomst binnen de kaders van de Omgevingswet. Mede vanuit deze rol heeft de gemeente kaders en randvoorwaarden geuit voor het Inrichtingsplan van de Bosscherwaarden.

Door de gemeente gestelde kaders en randvoorwaarden voor inrichting Bosscherwaarden

De gemeente gaf aan dat de inrichting van het gebied moet voldoen aan de volgende voorwaarden:

- Ruimtelijke kwaliteit: De inrichting van het gebied moet aansluiten bij de uiterwaarden en rivier.
- Leefbaarheid: De leefbaarheid in de omgeving mag niet aangetast worden door de werkzaamheden. Dit betekent niet dat de omgeving niks mag merken van de werkzaamheden, maar wel dat er moet worden voldaan aan regels op het gebied van stof, licht, geluid etc.
- Natuurontwikkeling: de uiterwaard biedt ruimte aan rivier-eigen natuurontwikkeling.
- Beheer: de heringerichte uiterwaard wordt beheerd door een professioneel beheerder, bijvoorbeeld Utrechts Landschap en/of Staatsbosbeheer.
- Er mag geen verontreinigde bagger gebruikt worden.
- Afvoer en aanvoer van bagger en zand moet zoveel mogelijk over het water plaatsvinden.
- De uitvoering van de werkzaamheden mag op geen enkele wijze de veiligheid van de dijken aantasten.
- Tijdens de uitvoering mag er geen verontreiniging van het grondwater plaatsvinden.
- Het gebied wordt al tijdens exploitatie gedeeltelijk ingericht als natuurgebied.

Aanvullende wensen m.b.t. de Bosscherwaarden

Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd om de aanvullende wensen helder te krijgen. Qua natuur is er duidelijke voorkeur voor een integraal ingericht gebied (geen versnippering, maar eventueel behoud van een paar agrarische percelen), met riviereigen natuur, flauwe oevers, half open met ruimte voor oobos en natuurlijk gevormde wateren. Een goede toegankelijkheid is belangrijk. Liefst met meerdere, onverharde, niet te natte looproutes, startend bij de steenfabriek. Plus een koppeling met het wandelpad door de nabijgelegen Moerbergsewaard. Het water in de nieuw aan te leggen strang zou toegankelijk moeten worden voor kleine, ongemotoriseerde boten. Liefst geen paardenroutes, omdat deze lastig zijn te combineren met ander gebruik en met begrazing door wilde paarden. Geen auto's langs de dijk, maar wellicht een parkeerterrein bij de steenfabriek (bereikbaar via een toegangsroute met passeerstroken en een niet te steile afslag). Ook is er de wens voor een fraaie fietsroute om de oost naar de steenfabriek. Wel bebording, maar geen verlichting.

3.2 Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden

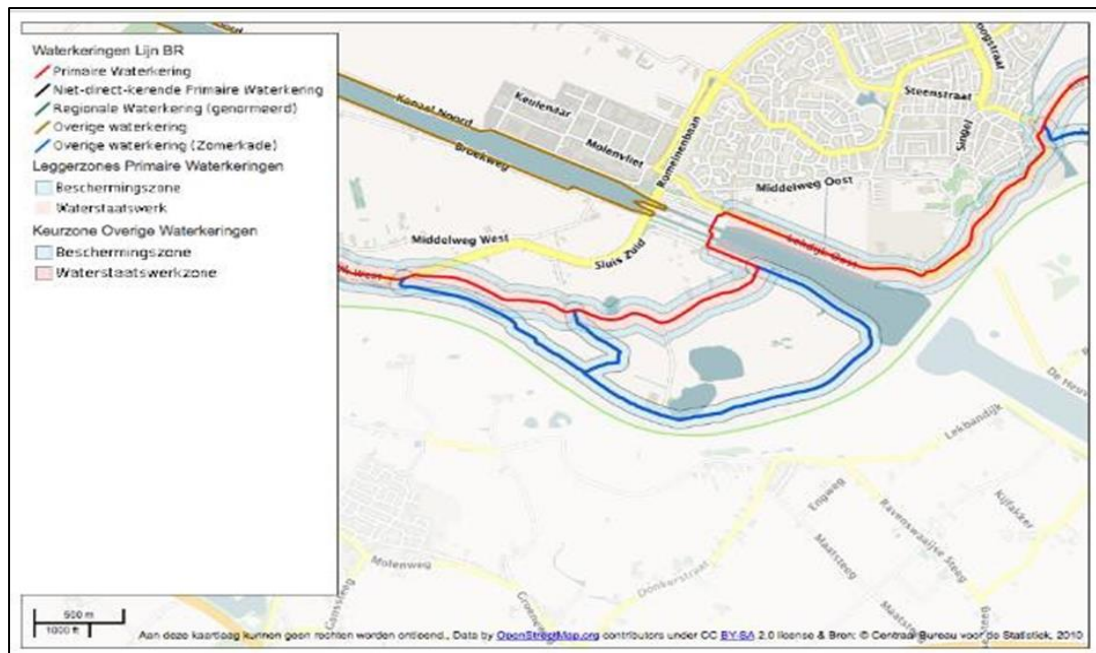
Het Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (HDSR) is verantwoordelijk voor het waterbeheer in Midden-Nederland. Het Hoogheemraadschap is bevoegd gezag voor de stabiliteit van de primaire waterkering, de zomerkade en de gevolgen voor het grondwater in de omgeving.

De Bosscherwaarden heeft een primaire waterkering en een zomerkade. Voor de omgeving van primaire waterkeringen gelden uiteraard strenge regels omdat deze dijken het achterland beschermen tegen overstromingen. De normen voor de overstromingsrisico's zijn per 2017 aangescherpt (WBI 2017). Een zomerkade houdt de uiterwaard droog bij laag water.

Bij hoog water mag de zomerkade overstromen. Daardoor gelden er andere regels voor werken in de omgeving van een zomerkade dan voor een winterkade.

Vanuit de wettelijke verantwoordelijkheden van het Hoogheemraadschap, zijn de volgende eisen gesteld aan een eventuele herinrichting van de Bosscherwaarden:

- Stabiliteit van de dijk: Door de werkzaamheden mag de stabiliteit van de primaire waterkering langs de Lek niet negatief worden beïnvloed. Er mag geen gevaar ontstaan voor het achterliggende gebied. In meer technische termen: de functie van de primaire waterkering moet in stand blijven.
- Zomerkade: Wens om in geval van een bestemmingswijziging naar natuur de functie van de zomerkade te laten vervallen.
- Grondwater: Er moet worden voorkomen dat er overlast ontstaat als gevolg van de werkzaamheden en inrichting voor omliggende functies zoals landbouw, fruitteelt en woningen.

De legger

In juli 2021 zijn eigenaars en gebruikers van percelen in het gebied Bosscherwaarden door HDSR geïnformeerd over het voornemen om de komende jaren de Lekdijk tussen Irenesluis en het Culemborgse veer te versterken. Er zijn de afgelopen maanden onderzoeken uitgevoerd / berekeningen gemaakt op basis van grondonderzoek dat in 2020 is uitgevoerd. Op basis daarvan is vastgesteld dat de dijk niet verhoogd hoeft te worden, en dat er op een aantal plaatsen versterkingen van de dijk worden uitgevoerd. Rondom het Bosscherwaarden gebied is dat echter niet aan de orde. Tijdens een oriënterend gesprek met HDSR is onlangs overeengekomen dat Bosscherwaarden BV de coördinator van dit deel van Sterke Lekdijk op de hoogte zal houden van verdere ontwikkelingen in de besluitvorming

3.3 Provincie Utrecht

De provincie Utrecht is bevoegd gezag voor de Wet natuurbescherming (Wnb). Voorheen, in de fase waarin de eerdere versie van voorliggend Inrichtingsplan Bosscherwaarden werd opgesteld, was dat het Ministerie van Economische Zaken, in het kader van de Flora en faunawet en de Natuurbeschermingswet.

De **Wet natuurbescherming** regelt de bescherming van alle van nature in Nederland in het wild voorkomende planten en dieren met inachtneming van de zorgplicht (artikel 1.11). Hierin staat dat een ieder voldoende zorg in acht neemt voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving. Daarbij staat tevens vermeld dat alle handelingen waarvan enigszins vermoed kan worden dat deze een negatief effect hebben op de natuur achterwege gelaten moeten worden, tenzij redelijkerwijs kan worden aangenomen dat de ingreep niet achterwege gelaten kan worden vanwege maatschappelijk belang (artikel 2.9). Dan moet er voor gezorgd worden dat de effecten op de natuur gemitigeerd en, waar mogelijk, gecompenseerd worden.

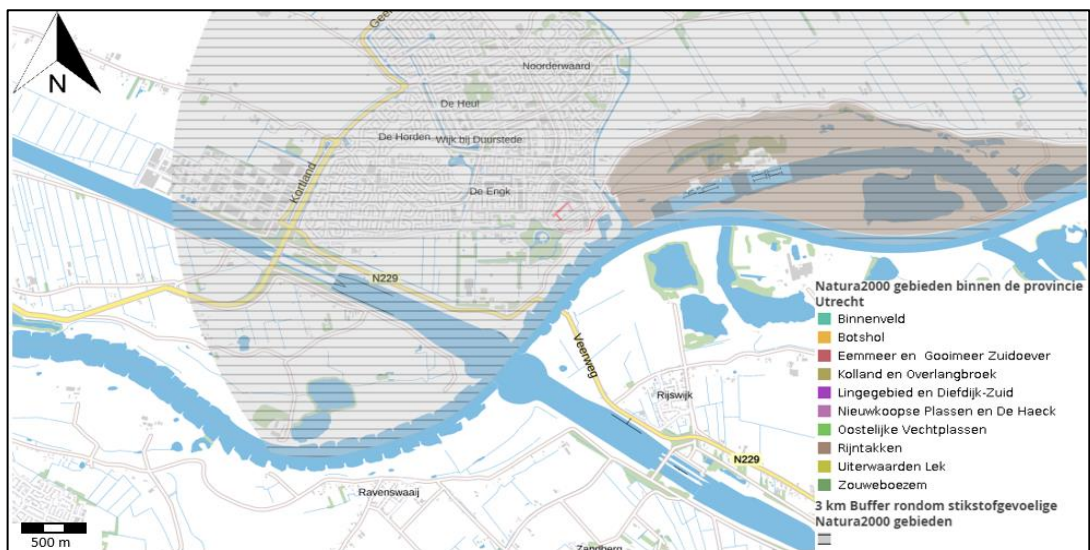
Het project Bosscherwaarden is een winning van zand, of wel een ruimtelijke ingreep te noemen, dat de financiële en organisatorische basis legt voor natuurontwikkeling in het gebied. De winning van zand is anno 2021 van groot belang. Er moeten huizen en daarbij noodzakelijke infrastructuur worden gebouwd om voor de huidige bevolkingsgroei betaalbare woonruimte te bieden. Er is dus nadrukkelijk sprake van een maatschappelijk belang. Er is inmiddels een MER opgesteld, voorzien van een aanvulling, een Uitvoeringsplan Bosscherwaarden alsmede voorliggend Inrichtingsplan Bosscherwaarden, waarin wordt bevestigd dat bij oplevering van het eindresultaat de effecten voor natuur en milieu

positief zijn: de biodiversiteit zal daarbij sterk verbeteren. Vooralsnog is vastgesteld dat er tijdens de uitvoeringsfase gezien de locaties waar zandwinning zal plaatsvinden niet of nauwelijks sprake is van tijdelijke effecten op de natuur en leefomgeving. Hoe dan ook zal er permanent sprake zijn van checks. Indien alsnog nodig zullen mitigerende maatregelen worden uitgevoerd. Denk hierbij aan het afvangen van vis in afgesloten poeltjes en het werken buiten het broedseizoen van vogels.

In de Wet natuurbescherming zijn zoals bekend Natura 2000-gebieden opgenomen. Dit zijn gebieden die door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zijn aangewezen als zijnde nationaal en internationaal belangrijk voor de instandhouding van de biodiversiteit (artikel 2.1-2.11). Denk hierbij aan belangrijke broed- en foerageerplaatsen voor vogels en vissen, maar ook van bijzondere of zelfs unieke vegetatietypen zoals de Veluwe. Door onder andere stikstofdepositie kunnen deze gebieden aangetast worden. In artikel 5.5a is de stikstofdepositieruimte vastgelegd doormiddel van een ministerieel besluit. Hierin wordt aangegeven dat de stikstofdepositieruimte niet overschreden mag worden in Natura 2000-gebieden. In de praktijk wordt dit berekend met behulp van het rekentool Aerius. Bij overschrijding moeten er mitigerende maatregelen worden toegepast om de stikstof uitstoot te beperken of vast te leggen.

Het plangebied zelf is geen Natura 2000-gebied. Wel bevindt zich in de nabijheid van het gebied het Natura 2000-gebied Rijntakken. Het project valt hierbij in de bufferzone van de stikstofdepositieruimte van dit natuurgebied, zie de bufferzone kaart van de provincie Utrecht hieronder.

Bij de uitvoering van de voorziene activiteiten zal op basis van berekeningen worden vastgesteld dat de stikstofnormen niet worden overschreden. Nu reeds is bekend dat de projectgerelateerde uitstoot uitermate gering zal zijn in verband met elektrificering van alle werkzaamheden. Verder zal er geen effect zijn op de soortensamenstelling van het genoemde Natura 2000-gebied.

Web kaart stikstofgevoelige natura 2000-gebieden (web kaart NNN, provincie Utrecht, 2020)

In artikel 1.12 lid 2 staat vermeld dat Gedeputeerde Staten verantwoordelijk zijn voor het creëren en instand houden van een landelijk ecologisch netwerk. Dit wordt het Natuur Netwerk Nederland of wel het NNN genoemd. Het plangebied Bosscherwaarden wordt na het ontzandings- en natuuronwikkelingsproces geheel onderdeel van het NNN. Een deel daarvan, in beheer bij Staatsbosbeheer, maar nu deels nog verpacht aan boeren, is al onderdeel van NNN. Voor een beperkt deel zal een ontheffing moeten worden verleend. Aangezien het initiatief uiteindelijk grote natuurwinst oplevert voor het NNN zal dit geen probleem zijn.

Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie

In de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie wordt de Bosscherwaarden aangeduid als kernrandzone met functie recreatie, onderdeel van de Groene Contour en onderdeel van het landschap rivierenge-

bied. Een kernrandzone is een deel van het landelijk gebied nabij een stedelijke kern, die een belangrijke bijdrage levert aan de kwaliteit van het stedelijk leefmilieu. Het streefbeeld bij het landschap rivierengebied is een landschap waar een schaalcontrast is van zeer open naar besloten en waar een samenhangend stelsel is van rivier, uiterwaard en de bijbehorende landschappelijke onderdelen.

Zoals beschreven in de Provinciale Structuurvisie heeft de EHS (inmiddels NNN) twee doelen:

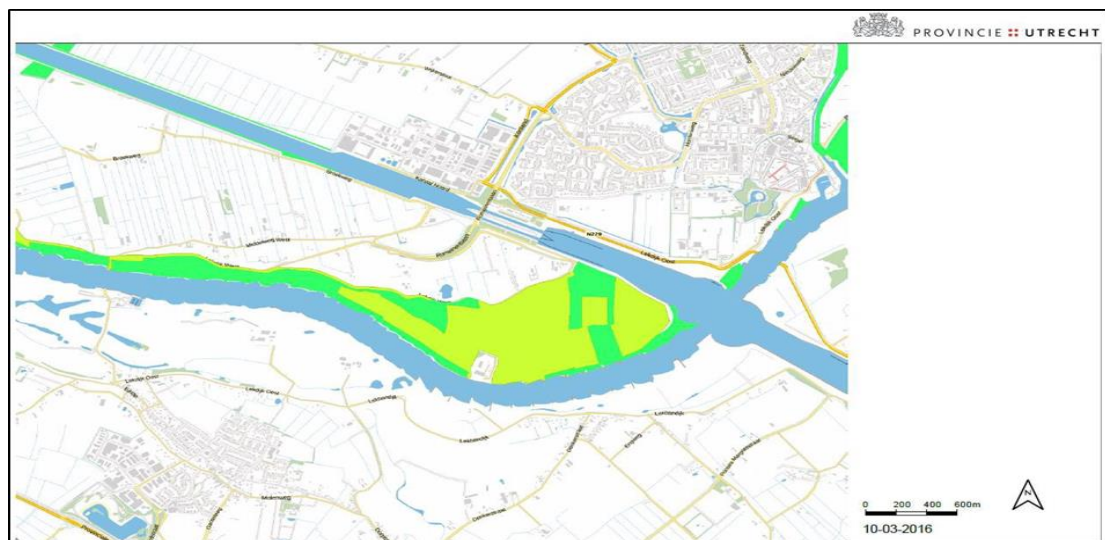
1. de rijkdom aan soorten - de biodiversiteit - te behouden en te herstellen. Hiervoor is het noodzakelijk dat natuurgebieden worden uitgebreid, verbeterd, en met elkaar worden verbonden in een samenhangend netwerk. Dit netwerk moet functioneren in ruimte en tijd, waardoor planten en dieren een duurzame, robuuste en klimaatbestendige leefomgeving krijgen;
2. ruimte bieden aan de groeiende behoefte aan rust en ruimte, waardoor inwoners en bezoekers de natuur kunnen beleven en het draagvlak voor natuurbeleid gewaarborgd is.

Het Bosscherwaarden initiatief sluit aan op deze twee doelen.

Provinciaal natuurbeleid

In het natuurbeleid wordt de ambitie voor het natuurbeleid verwoord. Dit beleid wordt verder uitgewerkt, bijvoorbeeld in het Natuurbeheerplan, of in het bodem-, water en milieubeleid. Natuurbeleid 2.0 vormde het kader voor die uitwerking. Om de ambitie ook echt te kunnen uitvoeren, worden de uitvoeringskaders aangepast, zoals het AVP Kaderdocument, en de uitvoeringskaders voor de groene wet- en regelgeving.

In Natuurbeleid 2.0 werd opgenomen dat de provincie de toenmalige EHS wilde versterken door financiën beschikbaar te stellen voor 1500 hectare nieuwe natuur. Daarnaast was het de bedoeling om nog eens 3000 hectare nieuwe natuur te realiseren in de zogenaamde groene contour. De groene contour gebieden zijn van belang voor het goed functioneren van het NNN. Groene contour gebieden zullen na omzetting in natuur worden toegevoegd aan NNN.

Kaart (<https://webkaart.provincie-utrecht.nl>) van de Bosscherwaarden, met EHS (groen: al natuur, eigendommen SBB en Utrechts Landschap) en Groene Contour (geelgroen)

Natuurbeheerplan 2022

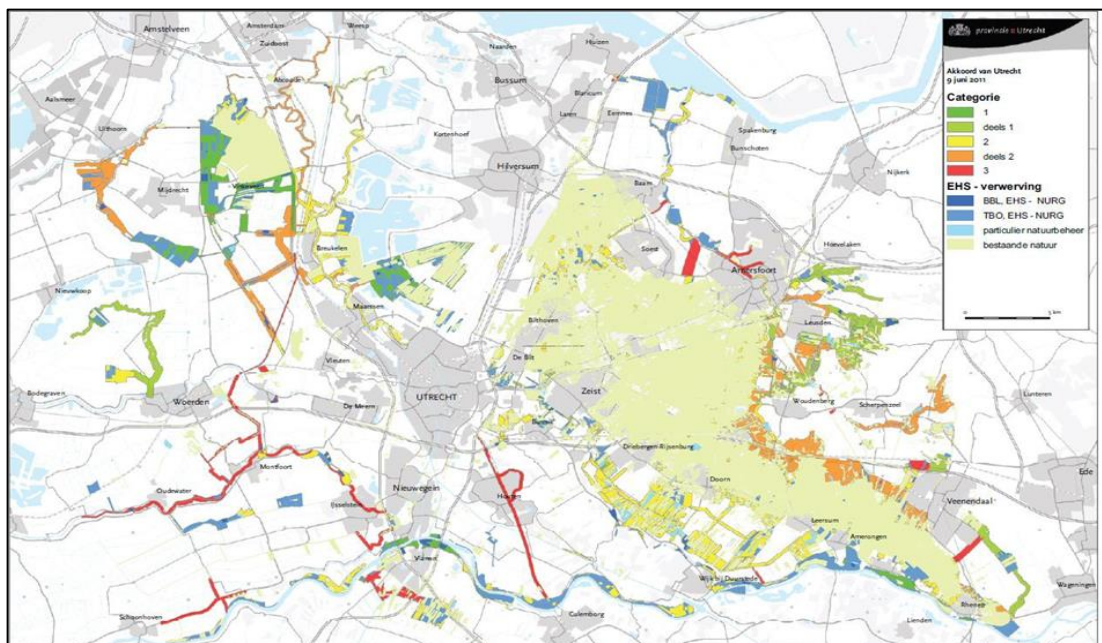
Het onlangs vastgestelde Natuurbeheerplan 2022 van Provincie Utrecht ^[3] beschrijft de beleidsdoelen en de mogelijkheden voor de ontwikkeling en het beheer van natuurgebieden, agrarische natuur en landschapselementen in de provincie. In het plan staat een wenselijke prioritering van natuurtypen en natuurbeheer. De provincie geeft hier haar wensen aan, en laat het voor de desbetreffende gebieden over aan de experts om aan de hand van haalbaarheid een keuze te maken. Voor de uiterwaarden staan als eerste prioriteit vochtig hooiland, droge schraalgraslanden en glanshaverhooiland. Op de tweede plaats staat moeras en als derde kruiden- en faunarijk grasland, kruiden- en faunarijke akker, rivier- en beekbegeleidend bos, naast rivier als beheertype. Voor de Bosscherwaarden geldt een ambitie om deze om te vormen tot natuur, conform deze prioriteiten.

Uitvoeringsprogramma Natuur

Het Uitvoeringsprogramma Natuur, gepubliceerd dd 08 december 2020, beschrijft de wijze waarop Rijk, provincies en partners de natuur de komende jaren gaat versterken en verbeteren. Daarbij wordt een samenhangend pakket van maatregelen ingezet dat gericht is op stikstofreductie, natuurverbetering en ruimtelijke inrichting. Voor provincie Utrecht betekent dit onder andere verbeteren van N2000 gebieden langs Neder-Rijn en Lek. Het Bosscherwaarden initiatief sluit aan bij de in dit programma gedefinieerde doelstellingen.

Akkoord van Utrecht

Provincie Utrecht beschouwt de hele uiterwaard de Bosscherwaarden als onderdeel van de Groene Contour. Dit is vastgelegd in het Akkoord van Utrecht. Het Akkoord van Utrecht is in 2011 tot stand gekomen en ondertekend door Provincie Utrecht, LTO Noord, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Het Utrechts Landschap, Utrechtse Particulier Grondbezit, NMU, de agrarisch natuurverenigingen, Landschap Erfgoed Utrecht en de Reconstructiecommissie. De Groene Contour is voortgekomen uit de herijking van de EHS en houdt in dat de vastgestelde ambitie voor het desbetreffende gebied is, dat het onderdeel gaat uitmaken van de EHS (nu Natuurnetwerk Nederland). De Groene Contour is een noodzakelijke aanvulling op de EHS, er is echter geen Rijksfinanciering voor beschikbaar. Uit het Akkoord van Utrecht: *“De Groene Contour is van belang voor het functioneren van het Natuurnetwerk. Partijen hebben de ambitie in deze Groene Contour EHS te realiseren op vrijwillige basis, door de inzet van aanvullende arrangementen of aanvullende financiering.”*

Kaart behorend bij het Akkoord van Utrecht

De Nota Grondstrategie Akkoord van Utrecht 2014 bevat een hernieuwde aanpak over aankoop, ruiling en verkoop van gronden, en om de financiering van de inrichting. De voor de Bosscherwaarden meest relevante besluiten zijn het besluit om te bezien of een aankoopplicht kan worden ingesteld voor het gehele Akkoord van Utrecht, een prioriteit voor realisatie van de EHS- opgave (de Bosscherwaarden vallen hier onder), met een extra prioriteit voor internationale opgaven van Natura2000, KRW en herstelmaatregelen voor beschermde Natuurmonumenten (de Bosscherwaarden vallen hier niet onder) en jaarlijkse monitoring en evaluatie van de voortgang (om de druk op het proces te houden).

Provinciaal Bodem, Water en Milieuplan

In het provinciaal Bodem, Water en Milieuplan ^[10] wordt aangegeven dat toekomstige ontgrondingen van delfstoffen in onze provincie multifunctioneel moeten zijn en dat dergelijke initiatieven een meetbare meerwaarde moeten opleveren voor de ruimtelijke kwaliteit van de locatie die ontzand gaat worden en voor de directe omgeving daarvan. Initiatiefnemer heeft mede op basis daarvan veel aandacht gegeven aan het kenbaar maken van de maatschappelijke meerwaarde van dit initiatief alsmede maatschappelijke compensatie. Zie daartoe het plan Maatschappelijke Compensatie waarvan de bijgewerkte eindversie samen met voorliggend Inrichtingsplan Bosscherwaarden is afgerond. In dat plan in het kader van de maatschappelijke meerwaarde van het ontzandingsinitiatief aandacht voor de aanpak van historische antropogene verontreinigingen en invasieve exoten in Bosscherwaarden, verbetering kwaliteit bovenlaag Bosscherwaarden, verbetering van de biodiversiteit en natuurontwikkeling met daaraan gekoppelde natuurvriendelijke recreatie. Daarnaast informatie over de ontwikkeling van werkgelegenheid en het leveren van een zeer aanzienlijke financiële bijdrage, ongeveer 4 miljoen Euro, aan een recreatievoorziening nabij het stadscentrum en het optimaliseren van de Natura 2000 ambities in Lunenburgerwaard / De Gravenbol. In de periode waarin dit geactualiseerde Inrichtingsplan Bosscherwaarden is afgerond, december 2021, wordt het gewijzigd ontwerp Bodem- en Waterprogramma 2022-2027 ^[11] voorgelegd aan Provinciale Staten. Die nieuwe versie sluit met betrekking tot de meerwaarde van ontgrondingsactiviteiten aan bij het gestelde hierboven.

Provinciale voorwaarden samengevat voor de Bosscherwaarden

- Natuurontwikkeling: herontwikkeling moet passen binnen beleidskaders van de provincie, en moet resulteren in natuur met toetsbaar verbeterde biodiversiteit;
- Ruimtelijke kwaliteit: De inrichting van het gebied moet passen bij de uiterwaarden en de rivier. Zie de handreiking Ruimtelijke kwaliteit Nederrijn en Lek (provincie Gelderland);
- Grondwater: Bestaande natuurwaarden in en buiten de Bosscherwaarden mogen niet worden aangetast door inrichting en werkzaamheden;
- De maatschappelijke meerwaarde moet duidelijk en toetsbaar zijn;
- Maximaal benutten van de in de bodem aanwezige delfstoffen, en de ontstane ruimte zo goed mogelijk benutten voor verondieping met beschikbare land- en waterbodan.

3.4 Rijkswaterstaat

Rijkswaterstaat is als bevoegd gezag verantwoordelijk voor doorstroming van de rivier, hinder van de scheepvaart en kwaliteit van het oppervlaktewater in de Bosscherwaarden. Rijkswaterstaat Oost-Nederland is voor de Bosscherwaarden het bevoegd gezag met betrekking tot de Waterwet. RWS legt een vergunningaanvraag voor aan het waterschap die op grond van de Keur ook toestemming moet verlenen. Rijkswaterstaat heeft haar eisen en wensen kenbaar gemaakt ten aanzien van waterveiligheid en kwaliteit in de Rijkswateren. Daarnaast beoordeelt Rijkswaterstaat de op te stellen Nota Bodembeheer aan de hand van het kader Besluit Bodemkwaliteit BBK.

De eisen kunnen als volgt worden samengevat:

De overstromingskans mag niet toenemen. Dit heeft directe consequenties voor de toekomstige inrichting. De inrichting mag niet voor opstuwing zorgen tijdens een maatgevende afvoer: het water mag niet hoger komen dan vastgesteld. Vanuit de Waterwet kan er alleen een watervergunning afgegeven worden als er:

- Sprake is van rivier gebonden activiteit: 'Natuur in uiterwaarden' is een rivier gebonden activiteit.
- De opstuwing beperkt blijft tot een bepaalde waarde (rivierkundige toetsing Beleidsregels Grote rivieren).
- Het beheer geborgd is.

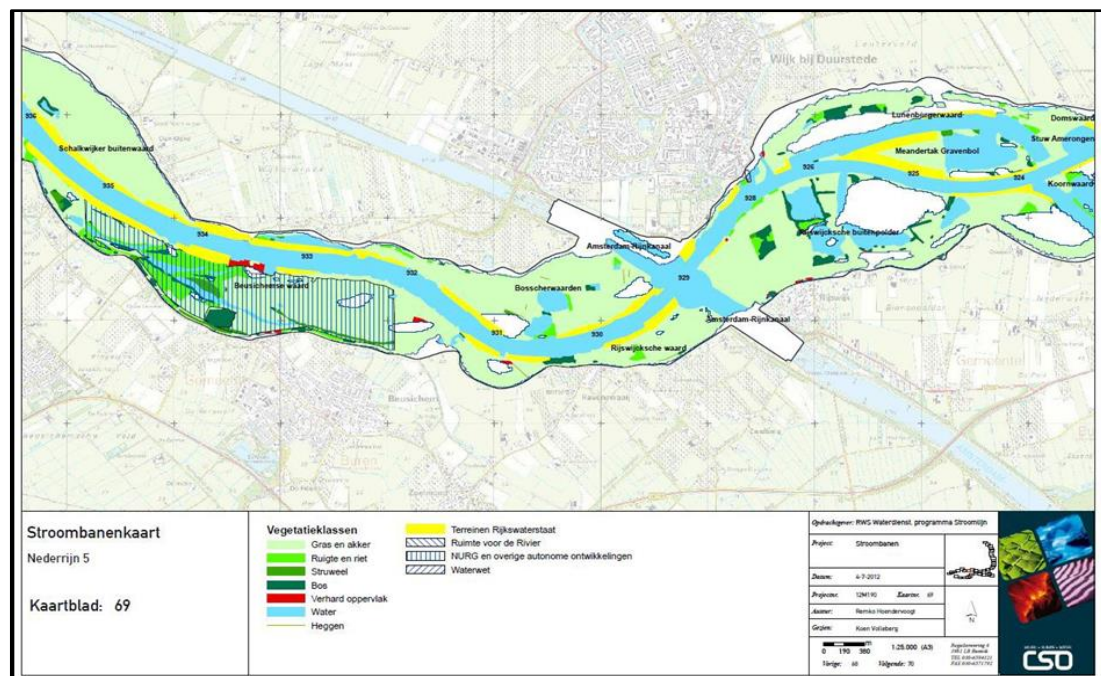
Daarnaast geldt sinds 2006 de Beleidslijn grote rivieren. Het is de opvolger en herziening van de Beleidslijn ruimte voor de rivier die daarvoor 10 jaar van kracht was. De beleidslijn is opgesteld door het Rijk, na overleg met de betrokken departementen, provincies, vereniging Nederlandse riviergemeen-

ten en de Unie van Waterschappen. De beleidslijn bevat een kader voor het beoordelen van de toelaatbaarheid van nieuwe activiteiten in het rivierbed van grote rivieren. Hierbij wordt gekeken naar het rivierkundig en ruimtelijk oogpunt.

Het uitgangspunt van de Beleidslijn grote rivieren is het waarborgen van een veilige afvoer en berging van rivierwater onder normale en maatgevende waterstanden. Tevens geldt dat het bieden van mogelijkheden voor ruimtelijke ontwikkelingen, binnen de randvoorwaarden die de veiligheid stelt, van belang is voor het behoud en de versterking van de ruimtelijke kwaliteit van het rivierbed. Voor de Beleidslijn grote rivieren gelden twee concrete doelstellingen:

- de beschikbare afvoer- en bergingscapaciteit van het rivierbed behouden
- ontwikkelingen tegen gaan die de mogelijkheid tot rivierverruiming door verbreding en verlaging nu en in de toekomst feitelijk onmogelijk maken.

De gehele Bosscherwaarden valt onder het stroomvoerend regime, wat inhoudt dat er toestemming kan worden verleend indien het gaat om rivier gebonden activiteiten.

Stroombanenkaart (Stroombanenatlas, Rijkswaterstaat, 2012)

De winning van oppervlaktedelfstoffen en realisatie van natuur vallen hieronder. Daaraan worden in de beleidslijn de volgende eisen gesteld:

- De veiligheid van het waterstaatswerk blijft gewaarborgd.
- Een vergroting van de afvoercapaciteit wordt niet belemmerd.
- De afname van het bergend vermogen is zo gering mogelijk.
- De resterende waterstandseffecten worden duurzaam gecompenseerd, waarbij financiering en tijdige realisatie verzekerd zijn.

Rijkswaterstaat is ook verantwoordelijk voor de Kaderrichtlijn Water, waarmee de ecologische en milieukundige toestand van de rivier op orde moet worden gebracht. De voorgestelde maatregelen, met name de hoogwatergeul en aangrenzende oobosbegraving, pakken positief uit voor onder meer vissen en macrofauna.

Tot slot is voor de Bosscherwaarden het rivierkundig beoordelingskader (RBK) geldig van het Rijk. Het RBK is van toepassing op het rivierensysteem binnen de beheersdienst van Rijkswaterstaat. Er staan technische criteria waaraan voldaan moet worden. In de uitgangspuntennotitie staat gedetailleerd beschreven hoe elk criterium uit de RBK geanalyseerd dient te worden.

4 Uitgangspunten voor inrichting Bosscherwaarden

Dit hoofdstuk presenteert de belangrijke uitgangspunten die van toepassing zijn op de toekomstige inrichting van de Bosscherwaarden. Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven, is bij het ontwerp van de eindinrichting rekening gehouden met de verschillende beleidskaders van de bevoegde gezagen. Daarnaast zijn direct omwonenden en lokale partijen in een gespreksronde bevroegd over hun wensen en zorgen. Deze zijn meegenomen in de discussie over het ontwerp. Het geheel van beleidskaders en wensen heeft geleid tot drie inrichtingsschetsen. Op basis van deze drie inrichtingsschetsen en de verzamelde reacties op de inrichtingsschetsen, heeft de klankbordgroep de contouren van de concept eindinrichting neergezet.

In 4.1 zijn de wensen van de omwonenden en lokale partijen beschreven. paragraaf 4.2 presenteert de drie inrichtingsschetsen, inclusief de reacties die op de schetsen ontvangen zijn. Dit alles heeft geresulteerd in een definitief voorstel eindinrichting die wordt toegelicht in hoofdstuk 5.

4.1 Wensen voor de inrichting van de Bosscherwaarden

De wensen van omwonenden en lokale partijen met betrekking tot de toekomstige inrichting van Bosscherwaarden zijn verzameld tijdens een gespreksronde, een informatieavond voor belanghebbenden, en per mail. Een bruto overzicht van alle wensen is gevoegd bij dit rapport (zie Bijl. 1). In deze paragraaf zijn deze geordend per thema. In de wensen en geuite zorgen was sprake van een aantal tegenstrijdige punten, want niet alle omwonenden en belanghebbenden hebben dezelfde wensen.

Wensen met betrekking tot toegankelijkheid en gebruik

Betrokkenen hebben aangegeven dat het gebied beter toegankelijk moet worden, ook zonder laarzen, en er bestaat een wens om het gebied via de uiterwaarden van Amerongen te verbinden met de Heuvelrug en langs de rivier in de richting van het Beusichemse veer. Aangegeven wordt dat er enige ruimte is voor groei in het aantal recreanten, bijvoorbeeld ook ter compensatie van de beperking van recreatie in De Gravenbol ivm realiseren N2000 doelstellingen; maar het moet niet te druk worden. De nadruk moet op de natuur blijven liggen, met beperkte mogelijkheden voor recreatie en daaraan gekoppelde voorzieningen. In dat kader werd in december 2020 de mogelijkheid besproken om de hondenuitlaatplek die nu nog in Gravenbol gesitueerd is eventueel te verplaatsen naar Bosscherwaarden, bijvoorbeeld naar de meest oostelijke punt, die relatief eenvoudig bereikbaar is via de bestaande onverharde weg.

Er is een duidelijke wens dat voorkomen moet worden dat recreanten parkeren op de dijk en daarmee de privacy van direct omwonenden verstoren. Mountainbikers en ruiterspadden passen niet in het gebied, jetski's die nu reeds voor regelmatige overlast zorgen, moeten worden geweerd uit de aan te leggen geul in het plangebied. Bij de Steenfabriek kan een iets verbeterde parkeervoorziening worden gerealiseerd.

Ideeën en wensen voor gebruik en recreatie

De Steenfabriek is als rijksmonument een geschikt cultuurpunt, waar ruimte voor kleinschalige horeca, educatie en kunst zou kunnen komen. Ook genoemd zijn halfbinnen - half buiten evenementen en bijvoorbeeld een proeverij in de haven. Ook verkoop van lokale productie (fruit, kaas, e.d.) zou goed mogelijk kunnen zijn. Daarbij werd overigens opgemerkt dat evenementen, indien gewenst, gereguleerd zouden moeten worden in het bestemmingsplan. Dit moet mogelijk nader worden uitgewerkt in een bestemmingsplanprocedure in samenspraak met de toekomstige beheerder van het gebied, eigenaren en bewoners. Diverse betrokkenen maakten kenbaar dat een fietspad rondom het oostelijk deel een fraaie toegang zou kunnen zijn tot de Steenfabriek, met op de oostelijke punt een landmark/kunstwerk en uitkijkpunt richting stad, Lek en kanaal. De weg naar de Steenfabriek moet verbeterd worden, met bebording, passeerstroken en een afrit. Wellicht ook een verhoging van het wegdek met onder-tunneling waardoor het perceel steenfabriek 24/7 bereikbaar wordt en blijft. Als verdere geschikte recreatieve voorzieningen werden genoemd onverharde wandelpaden (waaronder een natuurroute met observatie hut en een verbinding met de wandelroute door de Moerbergsewaard), ruiterspadden,

ongemotoriseerde boten op de nieuwe strang met toegang tot de Lek, aanlegplekken en wellicht een strandje. In het Maatschappelijk Compensatieplan ^[12] wordt de mogelijke vestiging van een Informatie en Educatiecentrum op het perceel steenfabriek nader toegelicht.

Wensen mbt voorkomen van hinder en behoud van veiligheid

De toekomstige inrichting mag geen extra risico op schade met zich meebrengen (bijv. aantrekken ganzen en zangvogels door meidoorns). Ook moet de status natuurgebied niet leiden tot strengere normen ten aanzien van gewasbescherming. De waterveiligheid moet worden gegarandeerd en de beschermingszone langs de dijk gerespecteerd.

Algemene wensen mbt natuur en landschap

Natuur en landschap moeten passen bij de rivier, met een integrale inrichting (geen versnippering door landbouw), toegankelijkheid en behoud van de duisternis. De toekomstige inrichting moet mooie natuurwaarden krijgen en de biodiversiteit moet aanmerkelijk groter zijn. Het gebied moet open blijven, en het uitzicht mag niet veranderen. De Millingerwaard en Everdingenwaard worden genoemd als goede referentiegebieden.

Everdingenwaard. Open, met verspreide bomen en struiken en een geul; een aantrekkelijk referentiebeeld.

Referentiegebieden waar stort van land- en waterbodem heeft plaatsgevonden zijn o.a. de Put van Vuren en de Honswijkerplas. De Put van Vuren was een zandwinlocatie die vervolgens is opgevuld met land- en waterbodem. In dergelijke locaties wordt de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater permanent gemonitord en deze is goed; 's zomers zwemmen daar de kinderen uit het dorp.

Put van Vuren

Honswijkerplas bij Houten

Concrete wensen en ideeën mbt natuur en landschap

Betrokkenen hebben kenbaar gemaakt dat de bestaande bomenrijen behouden moeten blijven, en dat er indien mogelijk ruimte moet komen voor ooibos. Tegelijkertijd moeten er bijzondere graslanden ontwikkeld worden, eventueel in combinatie met natuurinclusief agrarisch beheer (biologische hooilanden). De bestaande plassen behouden indien mogelijk, maar wel schoonmaken, verondiepen en flauwe oevers geven. Het gebied moet geschikt worden voor paaiende vissen en bereikbaar zijn voor dieren vanuit de rivier (met het oog op de KRW doelstellingen). De historie waar mogelijk beleefbaar maken, bijv. door de oude oeverwal visueel terug te brengen en de nieuw aan te leggen geul indien mogelijk te laten aansluiten bij oude rivierlopen.

Wensen mbt toekomstig beheer Bosscherwaarden

Betrokkenen geven aan dat de inrichting robuust moet zijn, met voldoende onderhoud, beheer en toezicht. Het beheer moet worden uitgevoerd door een professionele organisatie. Inmiddels is anno 2021 duidelijk geworden dat Staatsbosbeheer het toekomstig beheer met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid gaat uitvoeren. Met Staatsbosbeheer zijn recentelijk constructieve gesprekken gevoerd over toekomstig beheer en toekomstige overdracht van het gebied. Staatsbosbeheer steunt de wens van betrokkenen dat goed beheer moet voorkomen dat het gebied verwildert en daarmee ontoegankelijk wordt. Er is inmiddels ook een Beheerplan Bosscherwaarden [7] samengesteld, dat nader ingevuld gaat worden in overleg met Staatsbosbeheer en overige betrokkenen zodra het initiatief van start gaat. Mogelijk komt er in de beheerfase ook ruimte voor initiatieven van omwonenden indien daar wensen voor worden ingediend.

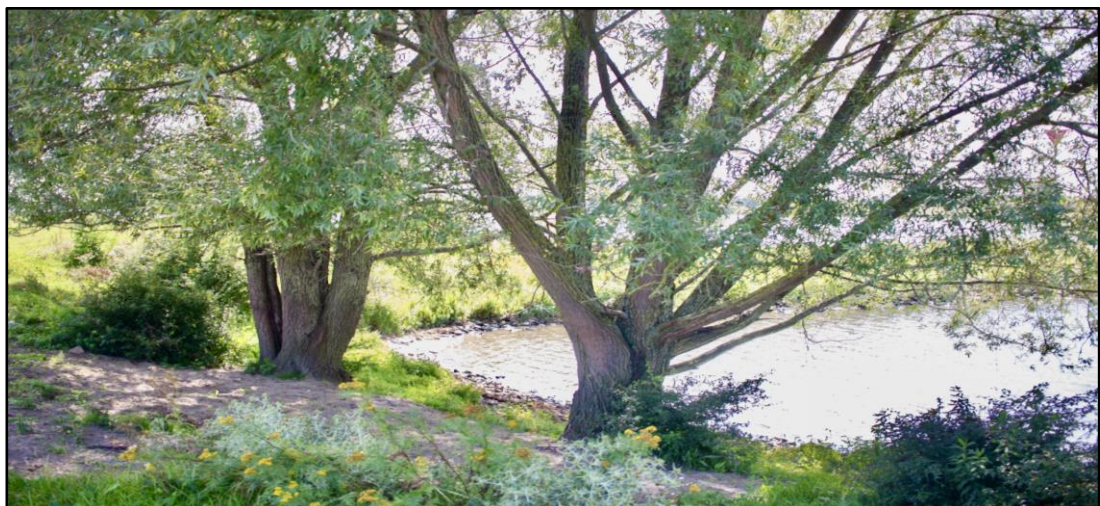
Overstromingsvlakten

Deskundigen van de provincie hebben voorgesteld om bij de verdere uitwerking te onderzoeken of (beperkte) delen van het terrein geschikt kunnen zijn om na hoog water het water langer vast te houden / langzaam af te laten stromen naar de rivier. Dat zou de meerwaarde kunnen zijn van de uitlopen van de nevengeul. Dat zou kunnen resulteren in paaiplaats voor vis, opgroei van visbroed, broedgelegenheid kwartelkoning, porseleinhoen etc.

In de definitieve keuze met betrekking tot de inrichting is daarmee rekening gehouden.

4.2 Drie inrichtingsschetsen

De drie inrichtingsschetsen die de basis legden voor discussie over uiteindelijke inrichting van De Bosscherwaarden gaven de breedte van het speelveld aan. Deze schetsen markeerden de uitersten van de toekomstige inrichtingen die reëel en haalbaar zouden zijn voor de Bosscherwaarden. Hierbij zijn de wensen van de omgeving meegenomen, de kaders van de bevoegde gezagen en de vakkennis en jarenlange ervaring van betrokken deskundigen met betrekking tot natuurwaarden, beheerbaarheid en beheerkosten. Mede daarom is besloten in voorliggend Inrichtingsplan nog even kort in te gaan op de drie besproken varianten. Die worden op de volgende pagina's toegelicht.

4.2.2. De Bosscherwaarden inrichtingsvariant 2: *variant Lappendeken*

De 'variant Lappendeken' laat zien hoe de Bosscherwaarden eruit kan zien als gezocht wordt naar een combinatie van cultuurlandschap en natuurontwikkeling verbonden aan de rivierdynamiek. In het westelijke deel is een kleine geul gesitueerd. Deze zal ook incidenteel meestromen bij hoogwater, maar in veel mindere mate dan de grotere geul van de variant 'Geul'. In het oostelijke deel is ruimte voor cultuurlandschap in de vorm van agrarisch natuurbeheer, de oude historische oeverwal is gereconstrueerd, en de twee zandwinplassen blijven in tact. Zo blijft ook de recente historie van de steenfabriek zichtbaar. Er is daarnaast een wandelrondje gemaakt om de oostelijke punt.

Reacties op deze variant:

- De oeverwal is op de verkeerde plek gesitueerd (in een bestaande laagte), deze moet meer naar de rivier verschuiven.
- Graag (kleine) parkeerplaatsen aan de oost en westpunt langs dijk opnemen om zo verkeer door het gebied te verminderen.
- Wandelroute langs de rivier wordt door velen als een zeer mooie ontwikkeling ervaren.
- Graag alleen bestemmingsverkeer op de weg naar de Steenfabriek, verkeer zo veel mogelijk ontmoedigen met het oog op gewenste rust in het gebied.
- Het bos en de rails ten noorden van de steenfabriek moeten behouden blijven, op een eerder schets stond water maar dit is niet wenselijk.
- Bij de ontwikkeling van een kleine strang zou deze bij voorkeur ook aangesloten moeten worden op de rivier.
- Behoud van de plassen wordt door velen als positief ervaren.
- Het reconstrueren van cultuurland aan de noordoostkant wordt door enkelen ook positief ervaren. Graag hier wel extensieve beweiding en geen doorgang voor honden.
- Informatie over inzicht in de snelheid van de realisatie is belangrijk. Het is heel moeilijk voor te stellen hoe het gebied in tijd gaat transformeren en wat voor overlast erbij komt kijken. Houdt rekening met de bestaande natuurwaarden(bever) tijdens de uitvoering.

Variant 2: 'Lappendeken', met behoud plassen en combinatie cultuurlandschap en natuur

4.2.3. De Bosscherwaarden inrichtingsvariant 3: *variant Weids*

De 'Variant Weids' verschilt het minst van de huidige situatie in Bosscherwaarden. Het midden van de Bosscherwaarden is wat lager uitgevoerd dan de huidige situatie, wat ruimte geeft aan moerasnatuur. Er is extensieve begrazing mogelijk en wenselijk want maaien van een dergelijk groot gebied is kostbaar. Om de oostpunt en om de westpunt zijn wandelpaden aangelegd. De openheid en weidsheid van het landschap krijgt in deze variant de meeste ruimte, nog meer zelfs dan in de huidige situatie.

Reacties op deze variant:

- Geen wandelpad over privaat terrein (de huizen naast de steenfabriek).
- De toegangsweg voor auto's liever aan de uiterste westpunt. Hier moeten dan ook parkeerplaatsen gesitueerd worden.
- Mogelijk zandafzetting bij overstromende rivier.
- Waarom niet gelegenheid gebruiken om oude geul met naastgelegen oever te herstellen?
- In het oostelijke gedeelte kans voor kleine reconstructie van het originele, natuurlijke rivierlandschap met erbij spontaan groeiende flora en fauna. Dat zou uniek zijn voor de streek.
- Behoud van de plassen wordt als positief ervaren.
- Behoud ruimte en leefomgeving voor de bever in het gebied.
- Geen fietspad door de uiterwaard, hoogstens langs de voet van de zomerdijk.
- Geen fietspad door de natuur: wordt misbruikt door brommers.

Variant 3: 'weids', vergelijkbaar met huidige inrichting

Toelichting op de overeengekomen eindinrichting van Bosscherwaarden

Met een deel van de beoogde eindinrichting, ongeveer 33% van het gehele gebied, zal al snel begonnen worden, omdat de ontzanding op ongeveer 150 meter van de dijk en eveneens op ruime afstand van de Lek en Neder-Rijn zal plaatsvinden. De oude steenfabriek en de restanten van de oude spoorlijn blijven zoals de tekening aangeeft behouden. Mogelijk kan de steenfabriek- in overleg met gemeente Wijk bij Duurstede en beheerders Steenfabriek conform wensen van betrokkenen ruimte bieden voor het vestigen van een bescheiden vormgegeven educatief bezoekerscentrum, al dan niet met horecavoorziening, alsmede een aanlegsteiger voor kleine (roei)bootjes.

De bestaande begroeiing rondom het kadastrale perceel waarop de steenfabriek, de oude spoorlijn en de woonhuizen liggen wordt ingepast in de herinrichting tot natuur en blijft daarmee onaangetast. De brede rand die het gehele gebied Bosscherwaarden omgrendst wordt bij aanvang van werkzaamheden ingericht als natuur en de locaties waar zand worden gewonnen, gevolgd door verondieping met land- en waterbodem, gefaseerd van Oost naar West snel daarna.

De landbouwsector die actief is in vakken die nog niet ontzand worden, kunnen hun werkzaamheden in principe nog enige tijd voortzetten. Daarover wordt nader overleg met gemeente en de landbouwsector gepland.

De brede rand om het te ontzanden gebied, variërend van 90-150 meter zal een groene gordel vormen waardoor de ontzandingswerkzaamheden beduidend minder opvallen, mede omdat deze werkzaamheden geëlektrificeerd en daarmee geluidsarm plaatsvinden. De toegangsweg tot het kadastrale perceel steenfabriek met inbegrip van de aldaar gelegen woonhuizen blijft zowel in de zomer als in de winter toegankelijk voor bewoners en bezoekers. Op dit moment liggen er ten oosten van de steenfabriek nog twee diepe plassen. Een van die plassen zal met behoud van huidige begroeiing onderdeel gaan uitmaken van de ingetekende strang. Een strang is een nevengeul van een rivier binnen een uiterwaard. Strangen kwamen in het verleden zeer veel voor in het typische Nederlandse rivierengebied en worden op diverse locaties in ere hersteld. Ook in Bosscherwaarden. Bij hoog water dragen deze strangen bij aan een waterstandsverlagend effect.

De gedeeltelijke opheffing van de huidige tweede plas is waarschijnlijk noodzakelijk: dat is het resultaat van het verwijderen van het afval dat daar in het verre verleden is gestort (afval, verontreinigde bagger, restmateriaal steenfabriek), en mede daarom wordt deze plas geïntegreerd in de voorgestelde definitieve inrichting met de strang zoals weergegeven in de tekening. De antropogene verontreinigingen worden dus verwijderd en de reeds bestaande natuurwaarden (waaronder bevers) blijven behouden. Na volledige afronding wordt het proces beëindigd door overdracht van het ingerichte gebied aan de eindbeheerder (naar alle waarschijnlijkheid Staatsbosbeheer).

Alle hierboven beschreven herinrichtingsactiviteiten worden gefinancierd door Bosscherwaarden BV.

5.2 Toelichting op de overeengekomen inrichting Bosscherwaarden

De eindinrichting van Bosscherwaarden zoals die enige jaren geleden is overeengekomen, zie de eindschets op de vorige pagina's, bevat elementen uit de drie in hoofdstuk 4 uitgewerkte varianten. De grootste gemeenschappelijke deler is dat het landschap veel mooier, toegankelijker en beter beleefbaar wordt ten opzichte van de huidige situatie. De rivier en haar natuurlijke dynamiek krijgen, met name via de grote strang die karakteristiek is voor het Nederlandse rivierenlandschap, meer invloed op de uiterwaard. Hiermee zien we dat de NatuurNetwerkNederland (NNN) doelstellingen voor de herinrichting van Bosscherwaarden helemaal worden gerealiseerd:

Het doel van de voorgenomen activiteit is de herontwikkeling van Bosscherwaarden tot toegankelijke en aantrekkelijke natuur, waarbij de geheel private financiering plaatsvindt door middel van zandwinning, en duurzaam hergebruik van land- en waterbodembodem. Daarbij wordt ook Ruimte voor de Rivier gerealiseerd. De herontwikkeling van het gebied vindt plaats met inachtneming van de wensen van provinciale en lokale overheden op het gebied van natuurontwikkeling.

De overeengekomen inrichting is een breed gedragen eindvisie die op basis van mogelijk nieuwe inzichten over natuurontwikkeling in de komende jaren ruimte biedt voor aanpassingen. Er bestaan geen onzekerheden met betrekking tot de natuurgerelateerde NNN-toekomst van Bosscherwaarden, maar er zijn wel nog verschillende inzichten met betrekking tot een aantal specifieke keuzes die daarbij gedaan kunnen worden voor delen van het gebied, en die hieronder worden toegelicht.

5.3 Instellen van een expert group Inrichting en Beheer

Begin 2021 is een eindversie van voorliggend Inrichtingsplan Bosscherwaarden voorgelegd aan betrokken overheden. Enerzijds werd het Inrichtingsplan beoordeeld als breed gedragen en uitvoerbaar, anderzijds kwamen er op basis van nieuwe inzichten in natuurontwikkeling en -beheer nog waardevolle suggesties die zich lenen voor overleg met de toekomstige eindbeheerder Staatsbosbeheer en overige betrokkenen zodra de natuurontwikkeling daadwerkelijk plaats gaat vinden.

In reactie daarop heeft initiatiefnemer Bosscherwaarden voorgesteld om volgend op de Klankbordgroep Bosscherwaarden die vooral heeft nagedacht over de wijze waarop alle wensen en eisen in consensus verwerkt kunnen worden in de eindinrichting Bosscherwaarden een 'expert group' in te stellen die in samenspraak met de toekomstige eindbeheerder op het moment van daadwerkelijke inrichting definitieve beslissingen neemt over onderdelen van de eindinrichting

5.4 Inpassen van burgerinitiatief BosscherMEERwaarden

Medio 2021 heeft het Burgerinitiatief BosscherMEERwaarden het plan 'Idee voor het realiseren van de visie rivierfront in het groene contourgebied De Bosscherwaarden' ^[13] ontwikkeld voor natuur- inclusief gebruik van de Bosscherwaarden. Initiatiefnemer Bosscherwaarden BV heeft kennis genomen van de inhoud van dat plan, en heeft vastgesteld dat er met betrekking tot wensen van het burgerinitiatief over de toekomstige eindinrichting van Bosscherwaarden veel overeenkomsten zijn met voorliggend plan.

Er is kennelijk een misverstand ontstaan over de wijze waarop de ontzanding en natuurontwikkeling plaats gaat vinden. Men is bezorgd over (citaat) *het vervallen van Bosscherwaarden tot industriegebied als gevolg van zandwinning en slibstort* en dat een aantal nu reeds bijzondere plekken met bijzondere flora en fauna bedreigd zou worden. Het goede nieuws is dat Bosscherwaarden geen industriegebied zal worden. Daarnaast is er in onze samenleving door berichtgeving in de media een negatief beeld ontstaan over 'slibstort'. Slib is een natuurlijk product uit onze rivieren die we bevaarbaar willen houden. In Bosscherwaarden zal nadrukkelijk geen vervuild slib worden gestort, maar land- en waterbodembodem die voldoet aan alle eisen van het Besluit BodemKwaliteit (BBK) die de basis leggen voor natuurontwikkeling in Bosscherwaarden.

Ook zullen de locaties waar nu reeds verhoogde biodiversiteit is, zowel voor als tijdens de ontzanding gehandhaafd blijven. Die zullen dus niet verdwijnen. In hoofdstuk 4 van het burgerinitiatief, met als titel 'Hoe verder', wordt een aantal activiteiten genoemd die Bosscherwaarden BV graag met het Burgerinitiatief en met overige betrokkenen wil voorzien van nadere uitwerking. Wellicht is het een goed idee om een vertegenwoordiger van het initiatief uit te nodigen om zitting te nemen in de hierboven voorgestelde expert group.

6 Nadere toelichting op het Inrichtingsplan

In dit laatste hoofdstuk worden in aansluiting op het voorgaande verschillende aspecten genoemd die van belang zijn bij de toekomstige realisering van het Inrichtingsplan Bosscherwaarden. Het gaat daarbij om ongehinderde toegang tot het gebied voor bewoners en bezoekers, een beschrijving van toekomstige natuurwaarden en verhoogde biodiversiteit en wellicht mogelijkheden voor particulier beheer van het noordoostelijk deel.

6.1 De toekomst van Bosscherwaarden

Geheel in lijn met het natuurbeheerplan 2022 van de provincie Utrecht krijgt Bosscherwaarden na inrichting de status natuur en wordt het opgenomen in het Natuur Netwerk Nederland. Dat is ook van belang voor bijvoorbeeld het vastleggen van afspraken over beheervergoedingen met de toekomstige beheerder Staatsbosbeheer. De keuze van jaarrond beweidingsbeheer zoals in de Blauwe Kamer kan voor het overgrote deel van het gebied een goede beheersvorm zijn, aangezien er voldoende hogere delen aanwezig zijn en vertrapping in de winter wordt voorkomen. In dat verband adviseert te provincie om de Noordoosthoek maaibeheer te geven met de optie van nabeweiding. Daarmee wordt gezorgd voor een groter aandeel bloeiende vegetatie in het groeiseizoen.

6.2 Bosscherwaarden: weids en open landschap

Er is een breed gedragen wens dat het gebied relatief weids en open blijft. Niettemin zou het goed zijn als de voorgestelde expert group de definitieve realisatie daarvan in consensus vast stelt. Weids en open kan bijvoorbeeld door natuurlijke begrazing. Dit is met name na het proces van overdracht aan de eindbeheerder een aantrekkelijke optie, aangezien het maaien van een dergelijk groot gebied ook na overdracht aan de definitieve beheerder Staatsbosbeheer (SBB) kostbaar is. In het plan is ook een hoogwatervluchtplaats opgenomen. Dit is nodig indien gekozen wordt voor de gewenste jaarrondbegrazing. Daarnaast is in de hoger gelegen noordoost hoek van het gebied ruimte vrijgehouden voor seizoensbeweiding door agrariërs of andere passende invullingen door omwonenden indien daartoe definitief gekozen wordt. Eindbeheerder SBB zal in de besluitvorming daarover een belangrijke rol gaan spelen.

6.3 Bosscherwaarden: ontwikkeling van een ooibos

voorbeeld ooibos

Een variant op 'weids en open' is de ontwikkeling van een door velen gewenst ooibos. Dat zou eveneens kunnen in de relatief luwe noordoost hoek van Bosscherwaarden. Met de ruimte voor een ooibos wordt aangesloten bij recente ontwikkelingen in het Nederlandse natuurbeleid, onder meer vanuit Europese verplichtingen, om meer ooibos te realiseren in ons land. Ooibossen zijn van oudsher karakteristiek voor ons rivierenlandschap. Het zijn rijke ecosystemen en vormen het meest opvallende landschapsonderdeel van de natuurlijke

overstromingsvlaktes langs onze rivieren.

De zeer brede biodiversiteit in ooibossen geldt niet alleen voor de ontwikkeling van flora, maar zeker ook voor fauna. De uiteindelijke inrichting waar de natuur bij de ontwikkeling van het ooibos voor kiest hangt sterk samen met aspecten als kwellen, grondwaterstanden, windworp, de instroom van rivierwater door de geplande strang en de mate van begrazing. Wat opvalt bij ooibossen is de rijke variatie aan mooie mossen en korstmossen. Ook het aantal broedvogels, vleermuizen, bevers en boomkikkers is kenmerkend, resulterend in de kenmerkende voorjaarsgeluiden van onze ooibossen... Voor meer informatie over de meerwaarde van ooibossen wordt verwezen naar het informatieve rapport *'Ooibossen, van Ooievaar tot stroomlijn'*, uitgebracht in april 2021 door Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) [14].

boomkikker, bekende inwoner van ooibossen

Er kan in Bosscherwaarden, in de noordoostelijke hoek, dus ruimte gemaakt worden voor spontaan te ontwikkelen ooibos indien daarvoor gekozen wordt. Dit gebied ligt bij overstromingen in de stroomluwte van de kade van het Amsterdam Rijnkanaal. Ooibossen op andere plekken geven kans op het ontstaan van problemen met de doorstroming van het water. Rijkswaterstaat, die betrokken is bij het hierboven genoemde kennisnetwerk, zal de gewenste ontwikkeling van een ooibos zorgvuldig toetsen aan waterveiligheid. Overigens is het niet de bedoeling dat er bos wordt aangeplant. De ooibos vegetatie ontwikkelt zich spontaan. Soorten die gedijen in een dynamisch systeem als riviernatuur zijn prima in staat zelf een geschikt gebied te koloniseren.

6.4 Aansluiten bij platform Smart Rivers

Voor natuur, landschap en biodiversiteit is de ecohydrologische systeembenadering van Smart Rivers van belang. Het Smart Rivers initiatief is een programma en kennisplatform waarin samengewerkt wordt tussen partijen als het Wereld Natuur Fonds, het Ministerie van LNV, Staatsbosbeheer en andere kennisdragers. In samenwerking is een riviersysteembenadering opgesteld waarbij gekeken is naar ervaringen met diverse riviertrajecten, denk daarbij aan 'Ruimte voor de Rivier' langs de Rijntakken en 'Grensmaas' van Eijsden naar Nijmegen. Ook voor het riviertraject Nederrijn en Lek is een aparte deelbeschrijving gemaakt waarin typische kenmerken worden beschreven, zoals moerassystemen, riviergeulen, kansen voor biodiversiteits ontwikkeling en mogelijke inrichtingsstructuren. Bij toetsing aan de uitgangspunten en doelstellingen van Smart Rivers blijken de natuurdoelen en de overeengekomen eindinrichting van Bosscherwaarden goed aan te sluiten bij de principes van Smart Rivers.

Daarmee kan het eindplaatje van Bosscherwaarden geplaatst worden in een breed gedragen context: de beoogde inrichting laat cf. Smart Rivers een goede afwisseling van biotopen met riviergebonden natuur zien. De voorgestelde expert group zou wel nog, zodra de eindinrichting daadwerkelijk in beeld komt, in discussie kunnen gaan over verbreding van het aantal biotopen in het gebied.

6.5 Aanvullende wensen van de provincie Utrecht

De provincie heeft bij bespreking van het eindconcept Inrichtingsplan Bosscherwaarden in voorjaar 2021 aangegeven positief te zijn met betrekking tot de eindinrichting van Bosscherwaarden. In aanvulling daarop heeft de provincie aangegeven het gewenst te vinden om een zo breed mogelijke biodiversiteit te ontwikkelen in Bosscherwaarden door het aandeel moeraszones in de vorm van bredere oeverzones en zeggemoeras te vergroten en ook het aandeel vochtig- en natte

natuurgraslanden te vergroten. De provincie wil de overeengekomen eindinrichting op het moment dat de inrichting daadwerkelijk plaats gaat vinden graag nogmaals toetsen aan natuurbeheertypen uit de Index Natuur en Landschap, vormgegeven door Bij12, de uitvoeringsorganisatie voor provincies. (<https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/index-natuur-en-landschap/>)

Verder adviseert de provincie om het noordoostelijk gebied met de natuurgraslanden, te dooraderen met landschapselementen waarmee het landschappelijke beeld van cultuurlandschap in ons rivierengebied worden hersteld. Gedacht kan worden aan glanshaverhooilanden afgewisseld met heggen, die belangrijk zijn voor soorten als de Geelgors, Kneu, Steenuil en vleermuissoorten.

Bij overleg hierover heeft initiatiefnemer Bosscherwaarden BV aangegeven dat nieuwe inzichten met betrekking tot de eindinrichting zeer welkom zijn. Ook Staatsbosbeheer heeft aangegeven in overleg te willen gaan met provincie en gemeente zodra de tijd rijp is voor besluitvorming over de daadwerkelijke realisatie van deze aanvullende wensen.

Bij de besluitvorming over de eindinrichting werd globaal gekozen voor inrichting van het grootste deel van het gebied als droog grasland. Daarnaast zou een deel water worden (deels diep en deels ondiep met waterplanten), nat grasland en ooibos, zandige en slikkige oevers en nog kleinere oppervlaktes aan verharding en het behoud van bestaand bos. Bij nadere invulling van de hierboven genoemde recente suggesties door de provincie zou de inrichting kunnen wijzigen, maar nogmaals: met behoud van de overall doelstellingen met betrekking tot het NatuurNetwerk Nederland (NNN)

6.6 Bewoning en Steenfabriek

De toegankelijkheid van de steenfabriek en de bewoning in de uiterwaard via de weg blijft minimaal op het huidige niveau. Om te zorgen dat de weg niet vaker overstroomt, na de aanleg van de strang, wordt de toegangsweg in overleg met belanghebbenden, zoals bewoners, enigszins opgehoogd. Om de rust van de huidige bewoners te waarborgen wordt de oostzijde van de drie woonhuizen vrijgehouden van wandelaars. Aanwonenden kunnen zich in algemene zin vinden in de definitieve Inrichting van de Bosscherwaarden zoals aangegeven op pagina 36 en 37. Voor de bewoning in de omgeving, dus achter de dijk, neemt na realisatie de toegankelijkheid van de Bosscherwaarden toe. Er zijn maatregelen denkbaar om te zorgen dat een toename van bezoekers voor het gebied zich niet direct vertaalt naar meer verkeersoverlast voor de bewoners achter de dijk.

Voor de consequenties van het plan tijdens de uitvoering wordt eveneens verwezen naar maatregelen die in het Uitvoeringsplan Bosscherwaarden zijn beschreven. Voor de beheerafspraken van de eindinrichting wordt verwezen naar het Beheerplan Bosscherwaarden.

6.7 Mogelijke vormen van recreatie en educatie in Bosscherwaarden

De ontsluiting van het gebied verbetert door het hele gebied al tijdens het proces van zandwinning openbaar toegankelijk te maken en een beperkt aantal onverharde wandelroutes aan te leggen in het begraasde landschap. Daarmee wordt goed aangesloten bij de wensen van inwoners van Wijk bij Duurstede die geuit werden bij de totstandkoming van de nieuwe Omgevingsvisie in 2021. Door de aanleg van parkeerplaatsen bij de dijk en daarnaast de bestaande parkeerplaatsen bij de steenfabriek te handhaven blijft de recreatie intensiteit naar verwachting te overzien en blijft de dijk zo rustig mogelijk. De verwachting is dat m.n. omwonenden en mensen uit Wijk bij Duurstede van het gebied gebruik zullen maken, gevolgd door bezoekers uit een bredere omgeving zodra de bekendheid van het toekomstig mooie gebied, en de aansluiting op omliggende gebieden, toeneemt. Bij de steenfabriek wordt vooralsnog gedacht over een bescheiden mogelijkheid om iets te drinken. Er wordt nader gekeken naar de mogelijkheden voor passende invulling van activiteiten op het steenfabrieksterrein. Dit moet worden uitgewerkt op basis van actuele wensen, met inachtneming van de daarvoor bestaande afspraken. Een optie zou kunnen zijn het in samenwerking met Universiteiten Wageningen en Utrecht inrichten van een studie- en onderzoekscentrum voor een beperkt aantal studenten die onderzoek

doen naar de wijze waarop vele beleidsterreinen, zoals milieukwaliteit, waterkwaliteit en biodiversiteitsontwikkeling samenkomen bij de duurzame inrichting van het rivierengebied. Conform vele wensen blijft het steenfabriek perceel vanaf de rivier bereikbaar via de bestaande aanlegplekken.

Referentiebeelden van rustige vormen van recreatie op dijk en in uiterwaard

De nieuw aan te leggen geul wordt alleen bevaarbaar voor kano's en roeibootjes waarvoor mogelijk kleine aanlegplekken worden gerealiseerd. Er kunnen ook plekken worden gecreëerd om te vissen. Een uitzichtpunt op de oostelijke punt maakt het unieke van het gebied goed zichtbaar, met in oostelijke kijkrichting de kruising tussen de Lek en het Amsterdam-Rijnkanaal en kijkend naar het westen de Bosscherwaarden.

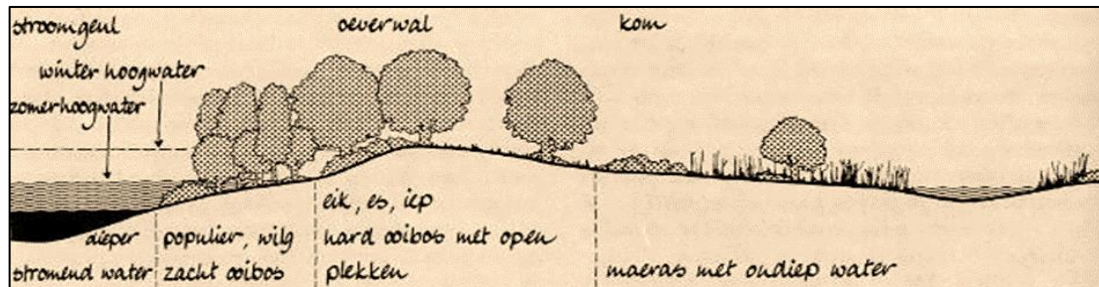
Ook wordt gedacht aan verplaatsing van hondenuitlaat terrein van Gravenbol naar Bosscherwaarden. Dat vraagt dan wel om een specifieke locatiekeuze, bijvoorbeeld in de directe omgeving van de onverharde weg langs de Neder-Rijn.

De Blauwe Kamer is door uit de klankbordgroep genoemd als referentiegebied voor de inrichting (m.n. struinnatuur) en de intensiteit van het gebruik. Daar moet wel bij worden opgemerkt dat de Bosscherwaarden naar verwachting nog rustiger zullen worden, omdat in de Blauwe Kamer een restaurant ligt.

6.8 Ecologische Waarden van de riviernatuur

De ecologische waarde van natuur langs de rivieren is over het algemeen hoog. Op de Bosscherwaarden locatie is dat nu absoluut nog niet het geval, maar dat gaat als resultaat van dit initiatief aanzienlijk verbeteren. Laag Nederland is in feite een delta waar natuurlijke processen het landschap hebben gevormd en continu blijven veranderen, ook al is de ruimte daartoe sterk ingeperkt. In een natuurlijke situatie staat op de oever van een rivier zachthout ooibos. Dit type bos wordt gekenmerkt door bomen waarvan de wortels een groot deel van het jaar onder water kunnen staan (zoals wilg en populier). Op de hogere delen, die uitsluitend bij hoogwater onder water staan, groeien tientallen andere boomsoorten zoals eik, es en iep. Dit hardhout ooibos is als gevolg van een hogere begrazingsdruk opener van structuur dan het zachthoutooibos.

Schematisch zien natuurlijke uiterwaarden er uit zoals op onderstaande figuur is getekend.

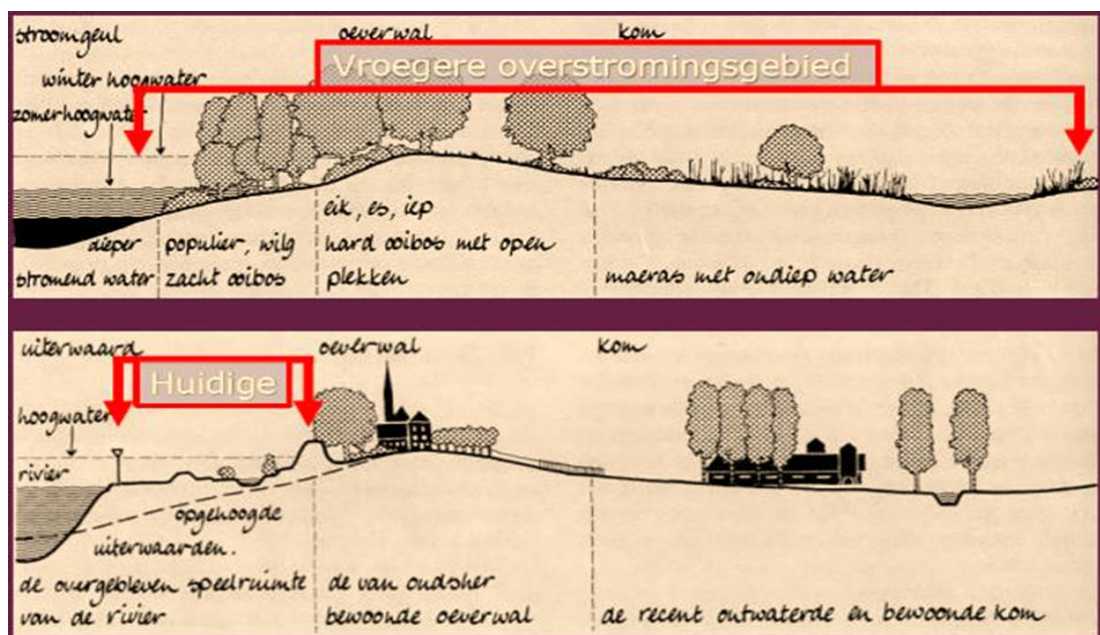

Riviernatuur (2015, uit plan Ooievaar) [15]

Achter de hoge gronden liggen zogenaamde kommen met moeras. Deze kommen zijn er nog steeds, maar liggen nu veelal binnendijks, buiten de invloed van de rivier, en zijn bebouwd of in gebruik genomen door de landbouw.

In natuurlijke (= dynamische) riviernatuur komen allerlei soorten voor die het in het steeds statischer wordende Nederlandse landschap erg moeilijk hebben, of die zelfs zijn verdwenen. Vanaf het moment dat natuurlijke processen weer op meer plekken de ruimte kregen, zo'n 25 jaar geleden, zijn veel soorten terug gekomen. Sommige soorten die waren uitgestorven zijn weer vrij algemeen geworden: bevers breiden nog jaarlijks hun leefgebied uit, de otter is bezig aan een comeback en ook veel soorten vogels doen het weer goed. Allerlei planten die horen langs onze rivieren (o.a. zwarte populier en brede ereprijs) zijn eveneens terug, hun zaden werden meegevoerd met wind of rivier of waren nog aanwezig in de bodem.

Ook vanuit Europees oogpunt is de Nederlandse riviernatuur belangrijk. Zeker in West-Europa zijn weinig natuurlijke laaglandrivierbossen (zachthout ooibos en hardhout ooibos) over. Wat er nog aan rivierbos over is zijn kleine oppervlaktes die geïsoleerd liggen en onder druk staan.

Het succesverhaal van de zich herstellende Nederlandse riviernatuur is te zien op <http://maasinbeeld.nl/2/> en <http://rijninbeeld.nl/>. In het enige jaren geleden gepubliceerde Living Planet Report (WNF, 2015) wordt gemeld dat de dierpopulaties van zoet water en moerassen in ons land sinds 1990 met 40 % vooruit zijn gegaan, waarbij de diersoorten profiteerden van verbeterde milieukwaliteit, herstel van moerassen, toename moerasareaal en natuurontwikkeling langs de grote rivieren. In het Nederlandse agrarisch landschap daalde de omvang van de populaties van diersoorten in dezelfde periode met 40%. Zelfs tot voor kort algemene soorten weidevogels (kievit, veldleeuwerik, grutto) en dagvlinders verdwijnen de laatste jaren in snel tempo.

Referentiebeelden van oibos en natuurlijk begraasde delen in natuurlijke uiterwaarden

6.9 Potentiële ecologische waarden van het Bosscherwaarden gebied

De belangrijkste natuurwaarden anno 2021 worden gevonden rond de bestaande plassen en het terrein van de steenfabriek. De huidige zeer beperkte ecologische waarden van het Bosscherwaarden gebied zullen bij de voorgenomen herinrichting sterk verbeterd worden. Voor soorten als bever, ijsvogel en oeverzwaluw wordt de Bosscherwaarden alleen maar geschikter. Ook vleermuizen zullen er niet op achteruit gaan. Bittervoorns zullen naar alle waarschijnlijkheid profiteren van de geul. De amfibieën vergen nog speciale aandacht, aangezien kamsalamander en poelkikker een aanvullende dynamiek nodig hebben naast de geplande nevengeul.

De winterdijk is weliswaar geen onderdeel van het project, maar de florawerkgroep van de Wijkse Vereniging natuur en Milieu heeft hier een flink aantal bedreigde soorten planten gevonden ^[16]. Deze informatie is meegenomen in het Beheerplan en zal zeker aandacht krijgen bij de toekomstige invulling van het beheer.

Karweivarkenskervel, rode lijst soort

Naast behoud van de huidige natuurwaarden ontstaat in de Bosscherwaarden ruimte voor veel nieuwe soorten. De afwisseling van ooibos, grasland, moeras en open water gaat kansen bieden aan veel soorten vogels, zoals talloze nieuwe natuurprojecten langs de rivieren al sinds lange tijd laten zien [17].

Gemiddeld gesproken zien we in de (nieuwe) natuurgebieden een sterke tot zeer sterke toename van de natuurwaarden sinds de start van natuurontwikkeling. Vooral de toename van soorten die echt aan het riversysteem gebonden zijn verloopt vaak voorspoedig (stroomdalflora, rivierfonteinkruid, struweel- en ruigtevogels, libellen,

sprinkhanen, bruin blauwtje, bever, das). Er is slechts bij een zeer specifieke groep soorten om uiteenlopende redenen sprake van achteruitgang of verdwijnen (akkerflora, weidevogels, argusvlinder, boomkikker en otter).

Een bijzonder aandachtspunt resteert: er hebben zich in Bosscherwaarden inmiddels diverse invasieve exoten gevestigd. Denk daarbij aan Japanse duizendknoop, de Reuzenberenklauw, de Rode rivierkreeft en drie soorten grondels. Er zal door initiatiefnemer een Plan van Aanpak worden opgesteld, gericht op het in de uitvoeringsfase als in de beheerfase zoveel mogelijk uitbannen van deze soorten. Voor meer informatie hierover: zie het Uitvoeringsplan Bosscherwaarden en het Beheerplan Bosscherwaarden.

6.10 Particulier natuurbeheer in Bosscherwaarden

Diverse betrokkenen hebben verzocht om ruimte te reserveren voor eventueel particulier natuurbeheer of andere vormen van lokale initiatieven in Bosscherwaarden. In het noordoostelijke deel is daar wellicht ruimte voor. Deze percelen kunnen iets hoger worden gelegd dan de huidige situatie en zijn daardoor in de toekomst droger dan de rest van het gebied. Gesproken is over agrarisch natuurbeheer door beweiding en hooiwinning, afgewisseld met gevarieerde houtsingels in een rechte kavelstructuur. Door het aangepaste gebruik kan op die locaties afwisseling in de vegetatie ontstaan, waarvan insecten profiteren, evenals op de grond broedende vogels. In de singels kunnen holenbroeders zoals steenuil zich vestigen.

Verdere uitwerking van dit soort verzoeken is in deze fase nog niet aan de orde en vraagt om overleg tussen mogelijke toekomstige initiatiefnemers en toekomstige beheerder Staatsbosbeheer. Het resultaat daarvan zal dan vervolgens worden uitgewerkt in een geactualiseerde versie van het Beheerplan Bosscherwaarden.

Referentiebeelden van particulier natuurbeheer

Bijl 1. Oorspronkelijk overzicht van inrichtingsvisies

In deze bijlage een detailoverzicht van alle oorspronkelijk ingediende wensen en eisen voor de eind-inrichting van de Bosscherwaarden. Dit zijn wensen en eisen, die door de oorspronkelijke indieners waarschijnlijk niet getoetst zijn aan bestaand beleid, en die wellicht ook conflicterend kunnen zijn met andere wensen en eisen. Het biedt dus slechts een totaaloverzicht van alle ideeën die ingediend zijn.

TOEGANKELIJKHEID EN GEBRUIK VAN HET GEBIED
• Het gebied moet beter toegankelijk worden • Toegankelijkheid ook zonder laarzen • Er moet een indeling komen, met een drukker zone rond de steenfabriek, en een rustigere zone daarbuiten • Er is ruimte voor groei in bezoekersaantallen • Ruiterspaden zijn te kwetsbaar in het gebied • Een verbinding met de Heuvelrug, via de uiterwaarden bij Amerongen • Het gebied moet een regionale functie krijgen • Meer natuur dan recreatie • Recreatie gericht op verbinding met de natuur • Recreatie mag niet natuurverstorend zijn • Combinatie van kleinschalige exploitatie en natuurbeleving • Drukke zoals in de Gravenbol is ongewenst • Het gebied moet minder druk dan de Blauwe Kamer worden • Niet veel meer bezoekers dan nu • Geen mountainbikers • Geen ruiterspaden • Niet al het verkeer over de toegangsweg naar de Steenfabriek • Als er een nevengeul komt, dan zijn maatregelen tegen jetski's nodig • Geen geparkeerde auto's op de dijk • Parkeervoorzieningen uitsluitend bij de Steenfabriek • Behoud van de rustige woonomstandigheden in de buurt van de uiterwaard
CONCRETE IDEEEN VOOR GEBRUIK EN RECREATIE
• Ruiterspaden • Fietspaden • Onverharde wandelpaden • Aanlegplek voor recreatievaart • Toegang tot de Lek voor ongemotoriseerde vaart • Een koppeling met de wandelroute door de Moerbergsewaard • Een fietspad 'om de oost', als mooie toegang de Steenfabriek • Verbetering van de weg naar de Steenfabriek: passeerstroken, afrit, bebording • Steenfabriek als cultuurpunt • Kleinschalige horeca in de Steenfabriek, in combinatie met educatie • Half binnen-half buiten evenementen, vgl. de proeverij in de haven • Kunst & modeshows • Mogelijkheden voor kanovaart • Een natuurroute, in samenwerking met Utrechts Landschap • Ruimte voor natuureducatie • Een natuur observatie hut • Een strandje voor recreanten • Een uitkijkpunt richting Oost, naar de stad • Een uitkijkpunt over kanaal en Lek; mogelijk met een kunstwerk als markering • Een 'landmark' op de oostpunt, verbonden met de omgeving

HINDER, LANDBOUW EN VEILIGHEID
• De inrichting van het gebied mag geen extra ganzen aantrekken voor de landbouw aan de overkant van de rivier • De inrichting van het gebied mag geen risico's voor besmetting en vraat met zich mee brengen, bijvoorbeeld door meer meidoorns of zangvogels • Geen strengere normen ten aanzien van gewasbescherming door de status van natuurgebied • Garanties voor waterveiligheid • De beschermingszone langs de dijk moet gerespecteerd worden
NATUUR EN LANDSCHAP ALGEMEEN
• De keuzes voor natuur en landschap moeten bedacht zijn vanuit de rivier in zijn geheel • Het gebied moet open blijven • De privacy van de bewoners moet gegarandeerd worden • Het uitzicht mag niet veranderen • Een integrale inrichting, die niet versnipperd is door agrarisch gebruik, heeft de voorkeur • Het geheel moet het karakter van toegankelijke natuur krijgen • De Millingerwaard en Everdingenwaard zijn goede referentiegebieden • De huidige natuurwaarden moeten behouden blijven • De nieuwe inrichting moet een hogere natuurwaarde krijgen ten opzichte van de huidige situatie • De inrichting moet inspelen op de potenties die het gebied heeft
CONCRETE IDEEEN VOOR NATUUR EN LANDSCHAP
• Ruimte voor bos • Eventueel kan de natuurfunctie mengen met landbouw, bijvoorbeeld voor biologische hooilanden • De bijzondere graslanden moeten behouden blijven, evt. in combinatie met agrarisch beheer • Een stroomafwaarts aangetakte nevengeul • Er moet toegang komen voor dieren, vanaf de rivier • Paaiplekken voor vissen • De bomenrijen moeten behouden blijven • De bestaande putten/meertjes moeten intact blijven • De putten/meertjes moeten schoongemaakt worden, maar de contouren moeten blijven • De putten/meertjes moeten verondiept worden en flauwe oevers krijgen • Het oude landschap moet zichtbaar gemaakt worden • Het is goed om de oude oeverwal visueel terug te brengen • Het verleden van het gebied kan gereconstrueerd worden • Teruggevonden prehistorisch hout kan hergebruikt worden • Indien mogelijk aansluiten bij oude rivierlopen • De duisternis moet behouden blijven
BEHEER
• Het beheer van het gebied moet voorkomen dat het verwildert De duurzaamheid van het beheer is zeer belangrijk • Geen privaat bezit van het gebied na realisatie; het is onduidelijk wat dat voor het beheer betekent • Goede beheerafspraken en goed toezicht daarop, zijn onmisbaar • De inrichting moet robuust zijn, zodat onderhoud en beheer betaalbaar blijven • Het beheer moet gedaan worden door een professionele organisatie, zoals Het Utrechts Landschap of Staatsbosbeheer • Schapenbegrazing kan ingezet worden in het beheer • Beheer door Staatsbosbeheer of Het Utrechts Landschap, kan alleen onder voorwaarde van eigenaarschap, of erfpacht • Wilde begrazing door paarden of runderen heeft de voorkeur • Een groot deel van de winterdijk moet in eigendom van het waterschap

Bijl 2. Literatuur / referenties

- ¹ Bureau Stroming, **Inrichtingsplan Bosscherwaarden**, ism Arcadis en Bureau RoyalHaskoning, september 2016
- ² Gemeente Wijk bij Duurstede ism Bosscherwaarden BV, **Samenwerkingsovereenkomst ten behoeve van het Programma van Eisen en Inrichtingsplan voor landschapstransformatie De Bosscherwaarden te Wijk bij Duurstede**, overeengekomen en ondertekend te Wijk bij Duurstede op 03 april 2014
- ³ Provincie Utrecht, **Natuurbeheerplan 2022**, vastgesteld door GS Utrecht op 09 maart 2021, gepubliceerd 12 maart 2021
- ⁴ Gemeente Wijk bij Duurstede, **Visie Rivierfront, 2011**, Wijk bij Duurstede
- ⁵ Gedeputeerde Staten van Utrecht, **Realisatie Akkoord van Utrecht**, januari 2014
- ⁶ Diedenhoven M. van, **Ecologische quickscan Bosscherwaarden**. Eindconcept, Regelink Ecologie en landschap, februari 2021.
- ⁷ Bosscherwaarden BV, **Beheerplan Bosscherwaarden**, geactualiseerd december 2021
- ⁸ Bureau Stroming BV, **Natuurontwikkeling in de Amerongse Bovenpolder**, in opdracht van de provincie Utrecht, 1994.
- ⁹ Bosscherwaarden BV, **Uitvoeringsplan Bosscherwaarden**, geactualiseerd december 2021
- ¹⁰ Provincie Utrecht, **Bodem-, Water- en Milieuplan 2016-2021**, vastgesteld door GS dd 07 december 2015
- ¹¹ Provincie Utrecht, **Bodem- en Waterprogramma provincie Utrecht 2022-2027**, ontwerp voor besluitvorming PS, 09 februari 2022
- ¹² Bosscherwaarden BV, **Bosscherwaarden, Maatschappelijk compensatieplan**, geactualiseerd december 2021
- ¹³ BosscherMEERwaarden-burgerinitiatief. **Natuur-inclusief gebruik Bosscherwaarden, idee voor het realiseren van de visie rivierfront in het groene contourgebied De Bosscherwaarden**, voorjaar 2021.
- ¹⁴ Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN), platform met deskundigen uit beleid, beheer en wetenschap, **Ooibossen, Van Ooievaar tot stroomlijn en verder**, April 2021
- ¹⁵ Sijmons, D., F. Vera, D. De Bruin, W. Overmars, D. Hamhuis, L. van Nieuwenhuizen, 1986, **Plan Ooievaar**.
- ¹⁶ Vereniging natuur en Milieu Wijk bij Duurstede, brief '**Kattendoorn, agrimonie, karwijvarkenskervel, aardaker en grasklokje. De winterdijk zoals deze nu is, verdient een goede bescherming in zijn totale lengte**'. 1 mei 2016.
- ¹⁷ Peters, B & G. Kurstjens, 2008. **Maas in Beeld: Succesfactoren voor een natuurlijke rivier**. Projectgroep Maas in Beeld. Bureau Drift / Kurstjens ecologisch adviesbureau, Berg en Dal / Beek Ubbergen.

*Ons team gaat in
samenwerking
met alle
betrokkenen voor
een duurzaam
Bosscherwaarden
initiatief.”*

© RIJNDELTA GROEP B.V.

Voor meer informatie kunt u
contact opnemen met:

BOSSCHERWAARDEN B.V.

Koningslaan 60
3583 GN Utrecht
+31(0)6 51050408

